

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Postavení George Sorose a jeho nadační sítě v procesu
obnovy občanské společnosti v České republice po r. 1989**

Vedoucí práce:
Mgr. Marek Skovajsa, Ph.D.

Vypracovala:
Lucie Janovská

Praha 2007

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuelním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 5. 2. 2007

.....
Lucie Janovská

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé práce **Mgr. Marku Skovajsovi, Ph.D.** za jeho ochotu, trpělivost a čas při tvorbě této práce.

Obsah

Úvod.....	6
-----------	---

I. část

1. Obecná charakteristika neziskového sektoru v ČR po roce 1989.....	7
1.1. Obnova občanské společnosti v České republice po roce 1989.....	7
1.1.1. Vývoj organizované filantropie v České republice.....	8
1.1.2. Právní úprava nadací v České republice.....	10
1.2. Zahraniční nadace podporující proces transformace v postkomunist. státech.....	12
1.3. Proměny občanské společnosti v období globalizace.....	15
2. George Soros – zakladatel mezinárodní sítě nadací.....	17
2.1. Finančník a filantrop.....	17
2.2. Inspirace Karlem R. Popperem a koncept otevřené společnosti.....	21
2.3. Kritiky George Sorose.....	22
3. Sorosova nadační činnost do roku 1992.....	24
3.1. Mimoevropské státy.....	24
3.1.1. JAR (1979).....	24
3.1.2. Čína (1986).....	24
3.2. Oblast střední a východní Evropy.....	25
3.2.1. Československo (1980).....	25
3.2.2. Maďarsko (1984).....	26
3.2.3. Polsko (1981).....	27
3.2.4. Rumunsko (1990).....	27
3.2.5. Slovensko (1992).....	28
3.3. Oblast zemí bývalého Sovětského svazu.....	28
3.3.1. SSSR (1987).....	28
3.3.2. Ukrajina (1990).....	29
3.3.3. Pobaltské státy (1990).....	30
4. Sorosova síť nadací a dalších institucí v globálním měřítku.....	32
4.1. Sorosova síť nadací.....	32
4.2. Nadace Open Society Institute New York a Budapest a jejich kancelář.....	32
4.3. Středoevropská univerzita.....	34

II. část

5. Případové studie Nadace Open Society Fund Praha a Otevřená společnost, o. p. s.	35
5.1. Metoda sběru a zdroje dat.....	35
5.2. Profil Nadace Open Society Fund Praha.....	35
5.2.1. Vznik Nadace Open Society Fund Praha.....	35
5.2.2. Samostatnost Nadace v rámci mezinárodní sítě nadací a její vztah k Open Society Institute New York.....	36
5.2.3. Programy a aktivity Nadace OSF Praha.....	38
5.2.4. Program East-East.....	40
5.3. Transformace Nadace OSF Praha.....	42
5.4. Profil Otevřené společnosti, o.p.s.	43
5.4.1. Souvislosti vzniku Otevřené společnosti, o.p.s.	43
5.4.2. Právní úprava obecně prospěšných společností.....	44

5.4.3. Vztah nadace a obecně prospěšné společnosti.....	46
5.4.4. Programy a aktivity Otevřené společnosti, o.p.s.....	46
Závěr.....	50
Seznam použité literatury	52
Ostatní prameny.....	53
Přílohy	55

Úvod

Po revolučních změnách roku 1989 začaly do České republiky postupně přicházet různé formy podpory ze zahraničí od vládních i nevládních organizací a soukromých dárců, kteří podporovali demokratizační proces v postkomunistických zemích jako počátek rozvoje občanské společnosti. Spolu s finančními prostředky zahraniční dárci přinesli do České republiky i vlastní představy a témata, kterých se měla nadační činnost týkat, a tím částečně ovlivnili problematiku, kterou se česká občanská společnost od té doby zabývá.

Existence nově vzniklých neziskových organizací představovala až na výjimky zcela nový fenomén bez vlastních zkušeností, proto organizace občanské společnosti přebíraly vzory zahraniční pomoci. Teprve časem se ukázalo, že nadační činnost se musí přizpůsobit místním podmínkám a potřebám. Po přijetí nové legislativy začaly vznikat stovky nových organizací občanské společnosti, z nichž některé postupně prokázaly svou vlastní životaschopnost.

Cílem této práce je zmapovat postavení Sorosovy mezinárodní sítě nadací z hlediska toho, jakým způsobem přispěla k obnově občanské společnosti v České republice, resp. střední a východní Evropě. Práce zahrnuje počáteční vývoj nadační činnosti této sítě v období transformace postkomunistických zemí, kde byl největším individuálním dárcem právě George Soros.

První část práce se zabývá procesem obnovy občanské společnosti v České republice po roce 1989 a vlivem zahraničních nadací v této době. Další část je věnována osobě George Sorose a počátku jeho nadační činnosti v průběhu posledních dvou dekad 20. století v zemích střední a východní Evropy, zemích bývalého sovětského bloku a některých mimoevropských státech. Teoretická část této práce vychází ze studia příslušné odborné literatury. Text na patřičných místech odkazuje na další zdroje, které byly pro účely práce použity.

Druhou část práce tvoří deskriptivní případové studie mapující činnost Sorosovy nadace v České republice - Nadace Open Society Fund Praha, která je zakladatelem Otevřené společnosti, o. p. s. Předmětem zkoumání je postup Nadace Open Society Fund Praha jako aktéra české občanské společnosti, který na základě přejetých zahraničních zkušeností i vlastními vizemi přinesl do českého prostředí změny, které měly určitý vliv na vývoj občanské společnosti v České republice.

Předkládaná práce si neklade za cíl plně vyčerpat danou problematiku, neboť nadační činnost je jako „živý organismus“, který se neustále vyvíjí podle potřeb samotné společnosti.

1. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA NEZISKOVÉHO SEKTORU V ČR PO R. 1989

1.1. Obnova občanské společnosti v České republice po roce 1989

Období po pádu komunismu, které bývá výstižně nazýváno „znovuzrozením“ občanské společnosti, přineslo velký rozvoj neziskových i nadačních aktivit. Občanská společnost i neziskový sektor mají v českých zemích poměrně bohatou tradici, která sahá až do dob národního obrození, kdy byly významnými aktéry českého občanského života především různé kulturní, umělecké a vzdělávací spolky a sdružení. Velký rozvoj neziskové sféry nastal po vzniku samostatného českého státu v roce 1918 a opět po revolučních událostech roku 1989.

Neziskové organizace se vždy významně podílely na demokratizačních změnách a naopak byly pronásledovány autoritářskými režimy. Po pádu komunismu prožívá neziskový sektor již třetí období své obnovy, kdy navazuje na tradice z meziválečného období a přebírá zahraniční vzory. Vytváří si tak vlastní model fungování ve společnosti. (Müller 2000 : 16)

Neziskový sektor můžeme charakterizovat jako soubor organizací, které nebyly založeny za účelem dosahování zisku, přičemž působí nezávisle na státu a jejich vznik byl iniciován dobrovolným rozhodnutím občanů. Lze jej označit i termínem třetí sektor, jenž vyjadřuje skutečnost, že subjekty, které neziskový sektor tvoří, působí mezi dvěma segmenty, z nichž jeden je stát a druhý tvoří organizace vytvářející zisk. (Frištsenská 2000 : 15) Poslední dobou se stále častěji používá pojem „občanský sektor“, který zdůrazňuje propojenost neziskových organizací s občanskou společností. (Frič 2001 : 11)

Obnova nezávislého třetího sektoru je součástí přeměny občanské společnosti, a tudíž i důležitým prostředkem k dosažení evropské úrovně pluralismu a demokracie. Třetí sektor tvoří jeden ze základních kamenů rovnováhy ve společnosti, která je nutnou podmínkou stability vlády. (Siegel, Yancey 1993 : 79)

Občanská společnost umožňuje lidem svobodně se sdružovat a vytvářet různé více či méně formalizované organizace, jejichž prostřednictvím se podílejí na řešení jednotlivých osobních, skupinových či společenských problémů. Přímá participace posiluje jejich vědomí odpovědnosti za sebe i své okolí. „Rozvoj demokratických hodnot je úzce spjat se vznikem a rozvojem otevřené občanské společnosti, tj. společnosti integrované prostřednictvím sítě horizontálních svazků a pout mezi lidmi a skupinami lidí v různých sférách lidské činnosti. Takové sítě jsou vytvářeny spontánně lidmi samými a v ideálním případě fungují nezávisle na státu“. (Šilhánová 1996 : 6)

Významný nárůst organizovaných soukromých neziskových aktivit na celém světě je důsledkem množství různých společenských změn. Tyto změny zpochybnily roli státu a otevřely cestu pro alternativní a institucionální přístupy, které mohly na lidské potřeby reagovat pružněji a efektivněji. (Strečanský 2000 : 20) Organizace občanské společnosti se pro tuto roli ukázaly jako ideální kandidáti. „Díky jejich zvláštnímu postavení mimo trh a stát, jejich obecně menšímu rozměru, propojení s občany, pružnosti a schopnosti využívat soukromé iniciativy na podporu obecných cílů, se objevily v roli strategických účastníků stále intenzivnějšího hledání „střední cesty“ mezi výhradním spoléháním na trh a stát“. (Salamon, Anheier 1999 : 10)

Postkomunistické období přináší schopnost vytvořit pružnější a pevně zakotvenou síť občanských organizací a institucí, které budou působit jako prostředník mezi občanem a státem. Tyto organizace motivují jedince, aby se v každém směru chovali ve společnosti jako občané a nebyli tak závislí na státní moci a její dobročinnosti. Především však podporují pluralismus a různorodost společnosti tím, že chrání a upevňují kulturní, etnickou, náboženskou a jazykovou identitu. (Siegel, Yancey 1993 : 15)

Revoluční změny roku 1989 ve státech střední a východní Evropy podnítily rychlý vzestup neziskových organizací. Občanské organizace nejenže umožňují občanům přímo se podílet na řešení různých problémů, ale celkově jsou důležitou alternativou či partnerem státu v péči o to, aby se na obecně prospěšné věci nezapomínalo.

1.1.1. Vývoj organizované filantropie v České republice

Pojem *filantropie* původně vychází z řeckého *filó* (miluji) a *anthrôpos* (člověk), což obecně znamená lásku k člověku. Ve starém Řecku byl tento výraz chápán jako radostný a vlídný postoj k bližnímu, resp. vykonávání obětavých činů pro blaho druhých či obec. (Šiklová 2000 : 80) Zvláště v Evropě má filantropie křesťanské kořeny. Zřizování institucí a sdružování sil za účelem organizované filantropie se objevuje již v raném středověku. Již od 12. století byly hlavními nositeli charitativních aktivit církevní společenství, tj. různé kostely, církevní řády či dobročinná bratrstva. (Bergerová 2002 : 102) Teprve v období renesance se značně rozšířil jak okruh aktivních dárců (zejména ze světských kruhů), tak i okruh podporovaných aktivit. (Šťastná 2000 : 9)

Ve 2. polovině 18. století však církev svoji dominantní pozici ztratila, přičemž z větší části byly filantropické aktivity sekularizovány. (Müller 2000 : 16) Koncem 19. století došlo k

opětovnému rozkvětu tisíce podpůrných i dobročinných spolků nadačního charakteru, takže se pojmy i praxe filantropie a účasti občanů na věcech veřejných propojily. (Šťastná 2000 : 10)

První republika převzala tradici husté sítě spolků s filantropickým zaměřením. Po roce 1948 a po faktické likvidaci otevřené společnosti vymizel i termín filantropie jako takový, čímž pomalu vymizelo i povědomí o tomto pojmu mezi lidmi. (Šťastná 2000 : 10) S nástupem komunistů v únoru 1948 musely být všechny občanské aktivity pod kontrolou. Existující spolky, nadace či jiné organizace se musely zrušit, znovu registrovat jako členové Národní fronty, a tím přijmout program této „střešové organizace“, která rovněž přijala program KSČ. (Šiklová 2000 : 76)

Podstatu filantropie můžeme chápat „jako souhrn dobrovolných činností a chování, které vedou k vědomé podpoře třetích osob (jednotlivců, skupin či organizací) za účelem dosažení vyšší kvality života jednotlivce i společnosti“. S rozvojem filantropie se postupně rozšiřovaly i oblasti, do kterých filantropické aktivity zasahovaly. Střed jejího zájmu se pozvolna přesouval od řešení individuálních problémů k řešení problémů obecných. Filantropické aktivity identifikovaly „kritická místa“ společenského života a jejich potřebu preventivního ošetření. Právě filantropie podporuje ty aktivity, které jsou experimentální, nesystémové a netradiční, které ruší obecně přijímané dogma a otevírají společenský systém. (Bergerová 2002 : 100 - 101)

Individuální filantropie (jednotlivci, soukromé osoby) je historicky nejstarší formou filantropie. V současnosti existují další formy individuální filantropie: podpora ve formě věnování volného času (dobrovolnická práce), poskytnutí umu a dovedností (předávání know-how), poskytnutí morální podpory nebo v případě finanční podpory se jedná o účast ve veřejných sbírkách. „Účinnost a efektivnost filantropie se zakládá na schopnosti všechny tyto možnosti kombinovat“. (Bergerová 2002 : 101)

O filantropii se rovněž hovoří v souvislosti s bohatšími jednotlivci, kteří věnují část svého majetku na ušlechtilé cíle. Druh této filantropie je fenoménem konce 19. století, kdy se v USA objevili filantropové – průmyslníci, kteří relativně rychle zbohatli a poskytovali významnou část svého majetku na kulturní, umělecké, vzdělávací a sociální účely. (Strečanský 2000 : 28)

Nadace a nadační fondy spolu s občanskými sdruženími, církevními organizacemi a obecně prospěšnými společnostmi představují institucionalizované formy organizované

filantropie. Organizovaná filantropie sdružuje síly a prostředky, a tím má předpoklady k plánované pomoci s přesným zacílením a vychovává veřejnost k filantropii, čímž otevírá občanům možnost zapojit se. (Bergerová 2002 : 102)

1.1.2. Právní úprava nadací v České republice

Činnost nadací na území České republiky upravuje současný Zákon o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů č. 227/1997 Sb. ze dne 3. září 1997, který v odstavci 1. definuje, že „nadace nebo nadační fond jsou účelová sdružení majetku zřízená pro dosahování obecně prospěšných cílů, kterých dosahují tím, že výnosy ze spravovaného majetku přidělují třetím (od sebe i zřizovatele) odlišným osobám. Za obecně prospěšný cíl je považován zejména rozvoj duchovních hodnot, ochrana lidských práv nebo jiných humanitárních hodnot, ochrana životního prostředí, kulturních památek a tradic a rozvoj vědy, vzdělání, tělovýchovy a sportu“. (Hurdík, Telec 1998 : 22 - 23)

Vedle pojmu nadace tento zákon přinesl do českého právního řádu také institut nadačního fondu, který však není předmětem této práce, proto není dále zmiňován. Nadace se od nadačního fondu odlišuje povinností vytvořit nadační jmění, jehož celková hodnota nesmí být nižší¹ než 500 000 Kč. (Hurdík, Telec 1998 : 56)

„Zákon o nadacích a nadačních fondech č. 227/1997 Sb. popisuje účel činnosti, kontrolní mechanismy, stanovuje pevná pravidla pro vznik a zánik nadací, určuje orgány nadací, způsob použití majetku, omezuje jejich vlastní podnikání výčtem povolených činností, stanovuje pravidla účetnictví, audit, povinnost výročních zpráv a další povinnosti ze zákona vyplývající“. Základním účelem nadací je vytvářet trvalé finanční zdroje, ošetřovat je, zvyšovat je a jejich výnosy přerozdělovat třetím, zákonem vymezeným subjektům (zpravidla dalším nestátním neziskovým organizacím). (Bergerová 2002 : 102, 104) Finanční prostředky nadace obvykle rozdělují v otevřené soutěži formou grantů, přičemž jejich přístup ke společenským otázkám by měl být nadstranický. Nadace tak především představují zdroj finančních prostředků pro existenci a aktivity ostatních neziskových organizací. (Frištská 2000 : 16)

Tento zákon nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1998, přičemž „pročistil“ současný nadační prostor. Zákon nahradil několik vět Občanského zákoníku, které do té doby tvořily celou právní

¹ Po dobu trvání nadace se výše nadačního jmění pod tuto hodnotu nesmí snížit. (Hurdík, Telec 1998 : 56)

základnu nadací. Vyloučil subjekty, které se nazývaly nadacemi i přesto, že vykazovaly spíše znaky obchodních společností nebo různých občanských sdružení. Z více než 5000² evidovaných nadací koncem roku 1998 jich bylo na počátku roku 1999 přeregistrováno podle podmínek nového zákona pouze 144. (Müller 2000 : 26)

Nadace se zřizuje nadační listinou: buď ve formě písemné smlouvy uzavřené mezi zřizovateli, nebo zakládací listinou či závětí v případě jediného zřizovatele. Vznik nadace je podmíněn zápisem do nadačního rejstříku, který vede příslušný krajský soud. (Rektořík 2001 : 54)

Statutárním orgánem nadace je správní rada, která řídí činnost nadace, spravuje její nadační jmění a její zřízení je povinné. Kontrolním orgánem nadace je dozorčí rada, která musí být povinně zřízena pokud nadační jmění přesahuje hranici 5 000 000 Kč. V nadaci, kde je výše nadačního jmění nižší, pak vykonává její funkci revizor. (Hurdík, Telec 1998 : 123, 140)

Veškerý majetek nadace, který tvoří nadační jmění a ostatní majetek nadace, lze použít pouze v souladu s podmínkami stanovenými nadační listinou, tedy pouze na dosahování cílů nadace ve formě nadačních příspěvků a k úhradě nákladů souvisejících s vlastní činností nadace. (Hurdík, Telec 1998 : 146)

Nadace jsou povinny podle zákona sestavovat roční účetní uzávěrku, která musí být ověřena auditorem. Podobně jsou nadace povinny vypracovávat o své činnosti a hospodaření výroční zprávu (její minimální rozsah stanoví zákon), která se pak ukládá u rejstříkového soudu a stává se tak veřejně přístupnou. (Hurdík, Telec 1998 : 146, 170)

Zániku nadace, který se provádí výmazem z nadačního rejstříku, předchází likvidace jejího majetku. Nadace se podle zákona zruší, pokud již dosáhla účelu, pro který byla zřízena. Může být zrušena i rozhodnutím správní rady o sloučení s jinou nadací nebo rozhodnutím soudu, pokud by byl porušen zákon nebo vyhlášen konkurz. (Hurdík, Telec 1998 : 105)

Novela zákona o nadacích a nadačních fondech (Zákon č. 210/2002 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů) přinesla některé

² Za tímto nárůstem počtu nadací je možné hledat i spekulativní přístup velkého množství jejich zakladatelů, kteří viděli možnost snadného získání finančních zdrojů, což „je spojováno hlavně s existencí Nadačního investičního fondu, jehož založení vzbudilo velké naděje u spekulantů, kteří díky hromadnému zakládání nadací viděli možnost jak jejich prostřednictvím získat nárok na čerpání peněz z tohoto fondu“. Případně hledali způsob, jak zabránit odlivu již vydělaných peněz. (Frič, Goulli 2001 : 83)

pozitivní změny pro činnost nadací, zejména v rozšíření možnosti, jak nakládat s nadačním jměním. (Vajdová³ 2004 : 8)

1.2. Zahraniční nadace podporující proces transformace v postkomunistických státech

Zahraniční pomoc nevládnímu sektoru po pádu komunismu v roce 1989 byla pro vznik a rozvoj tohoto sektoru zcela zásadní. Kdyby proces obnovy občanské společnosti a demokracie v této oblasti nepodporovala řada zahraničních nadací, rozhodně by se neziskový sektor vyvíjel pomaleji a je možné, že řada organizací by nevznikla vůbec.

V průběhu transformace nadace spustily a podpořily žádoucí proces změn, čímž přispěly k modernizaci a demokratizaci společnosti. Jen stěží lze přesně vyjádřit míru jejich přínosu, ale zahraniční nadace zcela nepochybně přispěly k rozvoji občanské společnosti v postkomunistických státech. (Anheier 2001 : 74)

Po pádu berlínské zdi v roce 1989 bylo stále jasnější, že budování demokracie je složitý a zdoluhavý proces, který je nutně závislý na „domácích“ politických a ekonomických podmínkách té určité země. Revoluční události ve východní a střední Evropě na počátku devadesátých let 20. století vyvolaly odezvu u mezinárodní nadační komunity. Více než 60 evropských a severoamerických nadací, z nichž většina nebyla předtím mezinárodně činná, odpověděla na žádost o pomoc. V letech 1989 – 1994 tyto nadace poskytly zemím v této oblasti více než 600 mil. USD. (Quigley 1999 : 235 -236)

Podle Frances Pinterové poskytly v průběhu 90. let hlavní nadační zdroje zemím v tomto regionu finanční prostředky přibližně ve výši jedné miliardy amerických dolarů. Obecně největšími přispěvateli byly významné nadace z USA, následovaly německé nadace a dále nadace z Francie, Nizozemí a Japonska. (Pinter 2001 : 294)

Pomoc zahraničních nadací se týkala jednak procesu přechodu od komunismu k demokracii a za druhé doprovázela země tohoto regionu na dlouhé cestě směrem ke vstupu do Evropské unie. Většina zahraničních nadací poskytovala granty, přičemž spoléhala na místní

³ Vajdová, Tereza 2004. Zpráva o neziskovém sektoru v České republice. Praha: Rada vlády pro nestátní neziskové organizace. Dostupné z: <<http://www.institutumeni.cz/res/data/002/000331.pdf>> .[cit. 8. 1. 2007]

neziskové organizace jako na partnery, kteří tyto granty zrealizují. Síť Sorosových nadací, největší v dané oblasti, fungovala nejen jako nadace grantující, ale také jako nadace operující. Tato dvojí strategie byla zvolena proto, aby se vypořádala s rychle se rozrůstající nadační sítí v průběhu devadesátých let. (Pinter 2001 : 283) Grantující nadace je obvykle považována za model moderní nadace, což je z velké části odraz zkušeností z USA. Z historického hlediska byly nadace především operujícími institucemi (např. nemocnice, sirotčince, školy, univerzity), ačkoliv mnohé z nich rozdávaly peníze (almužny) a příspěvky v naturáliích (jídlo, dřevo). Jasně rozlišení nadací na grantující a operační se objevilo na přelomu 19. a 20. století. (Anheier 2001 : 48)

Přestože se země v této oblasti liší svou politickou kulturou a úrovní ekonomického rozvoje, měly jedno společné: padesátileté přerušení své nadační činnosti. V celém regionu, s výjimkou Maďarska, existovalo poměrně málo nadací, přičemž většina z nich se spoléhala na externí finanční zdroje z USA a západní Evropy. (Anheier 2001 : 39)

Z údajů mezinárodní srovnávací studie L. M. Salamona a H. K. Anheiera vyplývá, že neziskový sektor v postkomunistických státech v sobě po roce 1989 stále plně odrážel dědictví komunismu. Bylo to patrné především na relativně silném postavení oblastí kultury, rekreace, profesních sdružení a odborů neboli aktivit, které byly tolerovány komunistickým režimem. (Salamon, Anheier 1999 : 53)

Lze říci, že historický vývoj rolí nadací ve střední a východní Evropě měl dvě odlišné fáze. Na počátku devadesátých let nadační pomoc směřovala nejprve k vybudování struktur nezbytných pro tržní ekonomiku. Později nadace rozšířily své aktivity na oblast umění a kultury, vzdělávání, informatiky, zdravotnictví a rozvoje občanské společnosti. Koncem 90. let 20. století již kladly větší důraz na veřejnou správu, právní reformy a lidská práva. Podle Mezinárodní klasifikace neziskových organizací dle oblasti jejich činnosti je zřejmé, že ve středu zájmu zahraničních nadací byla oblast vzdělání (23% z celku). S viditelnějšími výsledky činnosti nadací se také postupně zpříšňovaly zákony regulující nadační aktivity. (Pinter 2001 : 284, 293 - 294)

Zahraněční zdroje tvořily příspěvky od soukromých, vládních i multilaterálních aktérů, přičemž studie Daniela Siegela a Jenny Yanceyové upozorňuje na podstatný rozdíl mezi státní a soukromou pomocí pocházející ze Západu. Podle této studie „převážná část amerických prostředků, poskytnutých nevládním organizacím ve střední a východní Evropě, pocházela od soukromých nadací, nikoliv od vlády USA. Naopak většinu západoevropské pomoci

neziskovému sektoru (přesné statistiky nejsou k dispozici) poskytovaly vládní instituce jednotlivých států nebo celoevropské instituce“ (Siegel, Yancey 1993 : 53) Podle oblasti podpory se evropská pomoc spíše soustředila na sociální péči, vzdělávání, kulturní a humanitární oblasti. Zatímco americké nadace věnovaly větší pozornost ekonomice, výcviku v oblasti managementu a politické reformě. (Siegel, Yancey 1993 : 84)

Autoři této studie zmiňují potřebu poskytovat spíše menší granty pro začínající nevládní organizace. Takové granty poskytovaly právě pobočky sítě Sorosových nadací. (Siegel, Yancey 1993 : 53) Prostředky nejbohatších soukromých nadací v Maďarsku a Polsku – Soros Foundation Hungary a Fundacja Stefana Batorego – pocházejí většinou z jediného zahraničního zdroje. Finanční prostředky poskytl George Soros.⁴ V období transformace pouze velmi málo soukromých nadací v postkomunistických státech skutečně plnilo funkci institucí poskytujících finanční prostředky. Například z celkového počtu 200 nadací v ČSFR v polovině roku 1992 pouze asi deset rozdělovalo granty. (Siegel, Yancey 1993 : 35)

V průběhu devadesátých let minulého století Soros na území států střední a východní Evropy a bývalého Sovětského svazu postupně vydal přes 2 miliardy USD. Tímto se síť Sorosových nadací podílí více než z jedné třetiny na objemu veškeré podpory ze strany mezinárodních nadací v této oblasti. George Soros zde vytvořil síť národních nadací, které spolupracují v rámci oblastních programů iniciovaných nadacemi Open Society Institute v Budapešti a New Yorku. Provoz jednotlivých Sorosových nadací je specifický - ve všech případech jsou národní nadace řízeny správními radami, které jsou složené z místních občanů. Většina zaměstnanců rovněž pochází ze země, kde nadace působí. (Pinter 2001 : 290)

Regionální aktivity založené Sorosem zahrnují Constitutional and Legal Policy Institute (COLPI), který se zaměřuje na právní reformu a lidská práva. The Higher Education Support Program (HESP), který vznikl v roce 1991, se orientuje na podporu reformních projektů institucí vyššího vzdělávání a akademických center. V oblasti informatiky byl Soros aktivní v programech Network Media Program, Library Program a Center for Publishing Development. V polovině 90. let byl prioritou program na vybudování rozsáhlé internetové infrastruktury a program East-East, který finančně podporuje projekty dlouhodobější spolupráce v rámci postkomunistických zemí. (Pinter 2001 : 307)

⁴ Maďarská Soros Foundation přispěla podstatnou měrou ke vzniku a rozvoji nevládních organizací v Maďarsku, kde působí od roku 1984. V roce 1992 v Maďarsku poskytovala prostředky ve výši okolo 6 mil. USD. Polská Fundacja Stefana Batorego v té době dostávala 70 % svých prostředků od George Sorose. (Siegel, Yancey 1993 : 80)

1.3. Proměny občanské společnosti v období globalizace

V posledním desetiletí 20. století, kvůli rostoucí ekonomické a politické provázanosti světa, novým komunikačním technologiím a prohloubení mezinárodní multilaterální spolupráce, vzrostla pozornost věnovaná fenoménu globalizace. Globální občanskou společností rozumíme nadnárodní sféru jednání nevládních aktérů, kterou tvoří aktivity formální i neformální sítě sociálních hnutí, občanských sdružení, nevládních organizací i individuálních aktivistů. (Císař 2003 : 5, 12)

V souvislosti s občanskou společností na globální úrovni se dosud nejčastěji hovořilo o růstu počtu mezinárodních nevládních organizací (international non-governmental organizations - INGOs) a také o rostoucím významu mezinárodních vazeb mezi různými nestátními aktéry. Fenomémem globální občanské společnosti se od roku 2001 zabývají ročenky vydávané London School of Economics and Political Science. Střed jejich zájmu tvoří především mezinárodní nevládní organizace, které významně spoluutvářejí organizační infrastrukturu globální občanské společnosti.⁵ Podle interpretace Kaldorové a jejích spolupracovníků v posledních letech nejvyšší nárůst počtu členů INGOs zaznamenal region střední a východní Evropy, což zřetelně souvisí se změnou politického systému. Infrastruktura globální občanské společnosti se stala více provázanou a napojenou na mezinárodní organizace, které nevládním aktérům poskytují příležitosti pro jejich činnost. Je pochopitelné, že nejvyšší počet mezinárodních nevládních organizací umísťuje své sekretariáty do Ženevy, Paříže, Bruselu či New Yorku. Významné mezinárodní organizace se sídlem v těchto velkých městech totiž přitahují aktivity nevládních organizací, zájmových skupin a sociálních hnutí. (Císař 2005 : 93 – 94) Obdobným způsobem je rozmístěna i organizační struktura sítě Sorosových nadací, neboť ústředí Open Society Institute má své sídlo v New Yorku s pobočkami v Bruselu, Londýně a Paříži.

Budování občanské společnosti v zemích bývalého východního bloku po pádu komunismu se neobešlo bez problémů. Některé mezinárodní programy, zaměřené na podporu občanského sektoru a nevládních organizací, trpěly malou citlivostí ke specifikům místních

⁵ Názorné shrnutí je parafrázováno O. Císařem z Kaldor et al. 2003 (s. 14). V roce 1906 existovalo 169 INGOs a jen dvě z nich měly centrum mimo Evropu. Do roku 1938 mělo své centrum mimo Evropu 36 INGOs z celkového počtu 705. V roce 1950 byla tato čísla 124 a 804. V 50. a 60. letech se počet INGOs zvýšil na 1768, z čehož mělo 83 procent své centrum v Evropě, 10 procent v USA a mezi jedním a dvěma procenty v Asii, Jižní Americe, Střední Americe, na Středním Východě, v Africe a Austrálii. Do roku 2001 se tato struktura relativně decentralizovala, byla však stále organizována kolem dvou hlavních center, západní Evropy a Severní Ameriky. Mezi deseti zeměmi, na jejichž teritoriu se nachází nejvíce sekretariátů mezinárodních nevládních organizací, tak figuruje 8 evropských zemí (Velká Británie, Francie, Švýcarsko, Belgie, Nizozemí, Německo, Itálie a Rakousko) společně s USA a Kanadou. Paříž, Londýn, Brusel, Ženeva a New York si tak udržují své centrální postavení.

podmínek. Pouze organizace, které dokázaly vyhovět požadavkům mezinárodních agentur a jimi financovaných nevládních organizací, mohly obdržet podporu. „Zazněla kritika, že takové programy nevedly k vybudování fungující struktury občanské společnosti, ale izolovaných skupin „aktivistů“, které si díky svému privilegovanému přístupu do „globální občanské společnosti“ dokázaly zajistit stabilní přísun grantů, ale nedokázaly navázat vztahy s lidmi, jejichž zájmy měly reprezentovat a prosazovat“. Místní aktivisté tak neměli možnost určit své vlastní priority, pro které by mohli finanční podporu získat. Důsledkem těchto programů pak nebylo budování občanské společnosti, ale její zneschopnění. (Císař 2003 : 19)

Konec studené války, pád sovětského impéria a rozvoj elektronických komunikačních médií podnítl příležitosti pro mezinárodní občanský aktivismus. Proto v 90. letech 20. století v oblasti střední a východní Evropy nejvíce vzrostl počet členů INGOs. Demokratizace státu je nutnou politickou podmínkou existence globální občanské společnosti. Jen v zemích, kde jsou zajištěna základní politická a občanská práva, mohou lidé aktivně vstoupit do politického dění v rámci globální občanské společnosti. Existence funkční globální občanské společnosti je též podmíněna přístupem k prostředkům elektronické komunikace. Internet představuje prostředek levné a neomezené komunikace, která tvoří nutnou podmínku jakékoli politické činnosti. Další podmínkou je společný jazyk, kterým je v dnešní době angličtina. Evropští občané potřebují společný jazyk, i když to (ve většině případů) nebude jejich mateřský jazyk. Proto je nezbytné, aby vzdělávací systémy jednotlivých evropských zemí poskytly každému jednotlivci dostatečné jazykové vzdělání. Politická a občanská práva, přístup k internetu, resp. schopnost jej používat a znalost anglického jazyka tak tvoří nutné podmínky občanského aktivismu. Struktury globální občanské společnosti nemohou zajistit ani jednu z těchto podmínek. První je zajišťována jednotlivými státy, druhá a třetí je určena úrovní ekonomického rozvoje. Globální občanská společnost je tak převážně tvořena „domácími“ politickými a ekonomickými podmínkami. (Císař 2005 : 101 – 103)

2. GEORGE SOROS – ZAKLADATEL MEZINÁRODNÍ SÍTĚ NADACÍ

2.1. Finančník a filantrop⁶

Americký finančník a filantrop maďarského původu George Soros se narodil 12. srpna 1930 v Budapešti jako György Schwartz. Soros vyrůstal v zámožné a vzdělané židovské rodině, která však židovskou víru vcelku nepraktikovala. Jeho otce Tividara Schwartzze, profesí právníka, velmi ovlivnila válečná zkušenost z první světové války, kdy přežil sibiřské zajetí. Otec byl Georgeovým idolem a svého syna velmi ovlivňoval ve vnímání světa. V roce 1936 Tividar změnil původní rodinné příjmení Schwartz na esperantem inspirovaný palindrom Soros. Díky falešným dokladům, které obstaral nejen pro členy své rodiny, unikli transportu do koncentračního tábora.

Sorosovi bylo 15 let, když skončila druhá světová válka, přičemž válečná zkušenost jej ovlivnila na celý život. V roce 1947 Soros unikl sovětské okupaci tím, že se zúčastnil konference mladých esperantistů ve Švýcarsku (otec ho již odmala esperantu vyučoval), odkud emigroval do Velké Británie. Zde vystudoval ekonomii na *London School of Economics*. Během studia na LSE se Soros seznámil s prací filosofa rakouského původu Karla Raimunda Poppera, který jeho myšlení a filantropické aktivity silně ovlivnil. Jako člověka, který prožil nacistickou perzekuci a sovětskou okupaci, Sorose Popperova kniha *Otevřená společnost a její nepřátelé* velmi zasáhla, neboť fašismus a komunismus zde stojí v protikladu vůči principu otevřené společnosti. Kromě Poppera ovlivnili Sorose i další myslitelé jako F. A. von Hayek, A. N. Whitehead a jiní. (Soros 1997 : 38)

Finančník

Když se po ukončení studia v Londýně pokoušel získat práci v některé obchodní bance, tvrdě narazil. Soros nejdříve vystřídal několik pracovních míst, avšak po určité době využil kontaktu svého přítele z New Yorku, který jej doporučil do makléřské firmy svého otce. V šestadvaceti letech Soros odešel do USA pracovat na Wall Street, kde nejprve začal obchodovat v mezinárodní arbitráži jako makléř a analytik finančních trhů. Později zde v roce 1969 založil mezinárodní investiční fond Quantum a zároveň se stal jeho prezidentem. Pod jeho vedením se fond Quantum stal na několik let jedním z nejúspěšnějších investičních fondů na světě (jeho průměrný roční výnos přesahoval hranici 30%). Díky svým úspěšným finančním a investičním aktivitám proto získal v poměrně krátké době značné finanční prostředky.

⁶ Životopisná část této práce byla zpracována na základě materiálů dostupných z: <[http://\(www.soros.org\);>](http://www.soros.org), <[http://www.osf.cz;](http://www.osf.cz)>, <http://en.wikipedia.org/wiki/George_soros>. [cit. 7. 1. 2007] a knih Soros, George;

Hlavní předností George Sorose jako finančníka byla především jeho znalost evropských finančních trhů a schopnost předvídat celou řadu skutečností, které ostatní buď ignorovali nebo nebyli schopni domyslet. V současné době Soros působí jako prezident investiční společnosti Soros Fund Management LLC v New Yorku, kterou zároveň vlastní. Tato společnost slouží jako hlavní investiční poradce pro investiční skupinu fondů Quantum Group.

Sorosovy články a eseje o politice, společnosti a ekonomice se pravidelně objevují ve významných periodikách po celém světě. V souvislosti s politickými a ekonomickými změnami ve střední a východní Evropě a bývalém Sovětském svazu Soros napsal řadu knih.⁷ George Soros byl za svou činnost oceněn řadou čestných doktorátů, např. na Oxfordské univerzitě, Budapešťské ekonomické univerzitě a Univerzitě v Yale. V roce 1995 obdržel od Univerzity v Boloni její nejvyšší ocenění - *Laurea Honoris Causa* - jako projev uznání za jeho úsilí věnované prosazování myšlenky otevřené společnosti po celém světě. Mezi další významná ocenění patří cena Nadace Charty 77 (1998), cena Hannah Arendtové (1999) a Daytonská cena míru (2002) za snahu o prosazování míru na Balkáně.

Filantrop

Smyslem filantropické činnosti George Sorose je podporovat rozvoj otevřené společnosti. Když v roce 1979 založil v New Yorku svou první nadaci, Open Society Fund (Fond pro otevřenou společnost), byl veřejnosti naprosto neznámý. V té době řídil fond s kapitálem 100 mil. USD, dnes s kapitálem vyšším než 10 miliard USD. Ve své knize vysvětluje, že k filantropii ho nepřivedl nějaký pocit viny nebo určitá potřeba zlepšit názor veřejnosti na jeho osobu, jak to dělají jiné velké firmy. Začal uvažovat o tom, na čem mu skutečně záleží. Vzhledem k tomu, že prožil nacistické pronásledování i komunistický útlak, uvědomil si, jak hluboký je jeho zájem o koncept otevřené společnosti, v níž lidé jako on mohou žít svobodně. Proto svou nadaci nazval Open Society Fund. (Soros 1991 : 26) Účel této nadace Soros jasně definoval: „otevírat uzavřené společnosti, pomoci otevřeným společnostem k větší životaschopnosti a povzbuzovat kritický způsob myšlení“. (Soros 1997 : 108 - 109)

Wienen, Byron; Koenevová, Kristina 1997. Soros o Sorosovi: zůstat na vrcholu křivky. Brno: Doplněk a Soros, George 1991. Směnka na demokracii. Praha: Prostor.

⁷ V českém překladu např. vyšlo: Alchymie financí (The Alchemy of Finance, 1987), Směnka na demokracii (Underwriting Democracy, 1991), Soros o Sorosovi: zůstat na vrcholu křivky (Soros on Soros: Staying Ahead of the Curve, 1995). Dále je autorem těchto knih: Opening the Soviet System (1990), The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered (1998), Open Society: Reforming Global Capitalism (2000), George Soros on Globalization (2002), The Bubble of American Supremacy (2004) a The Age of Fallibility: Consequences of The War on Terror (2006). Dostupné z: <http://www.soros.org/about/bios/a_soros>. [cit. 5.1. 2007]

V současné době je Soros předsedou nadace Open Society Institute (OSI) New York a OSI Budapest. Mezinárodní síť nadací, kterou založil, dnes tvoří více než 30 samostatných organizací ve střední a východní Evropě a v bývalém Sovětském svazu, další Sorosovy nadace působí v Africe, Latinské Americe, Asii a USA. Kromě této sítě tzv. národních nadací, existují další filantropické instituce a programy, které působí v celé síti nadací. Tyto instituce podporují aktivity ve více než 60 zemích světa. Jednotlivé národní nadace, celosíťové programy a další instituce po celém světě jsou financovány prostřednictvím OSI New York a OSI Budapest. V roce 1991 George Soros také založil Středoevropskou univerzitu s hlavním sídlem v Budapešti a Praze, později ve Varšavě.

Na podporu rozvoje otevřené společnosti prostřednictvím nadací tak Soros vynakládá zhruba 450 - 500 mil. USD ročně. (Open Society Fund Praha 2006 : 5) První finanční prostředky, které Sorosova nadace poskytla, byly určeny na podporu studentů černé pleti, kterým měly usnadnit získání vysokoškolského vzdělání na univerzitě v Kapském městě. Pomocí podpory vzdělání černošského obyvatelstva chtěl Soros podkopat systém apartheidu v Jihoafrické republice. V roce 1980 začal Soros a jeho newyorská nadace podporovat československé disidenty prostřednictvím Nadace Charty 77 ve Stockholmu a o rok později podporoval i polské hnutí Solidarita. První nadaci ve střední Evropě založil Soros v roce 1984 v Budapešti, poté v roce 1987 následovala nadace v Moskvě. Soros sledoval jasný cíl: podpora lidí, kteří riskují své životy v boji za svobodu a hodnoty otevřené společnosti.

Hlavním cílem sítě Sorosových nadací, která dnes prostupuje celým územím východní a střední Evropy, byla přeměna totalitního systému v otevřenou společnost. Soros zastává tezi, že každá nadace má svůj vlastní profil, neboť má sloužit potřebám země, v níž působí. Ráz každé nadace v rámci sítě je jiný, protože se opírá o vize místních lidí, kteří v ní pracují. Tyto nadace měly být podle něho zcela autonomní, přičemž záleželo jen na nich, aby se rozhodly, jakým způsobem chtějí spolupracovat. Pokud by však nespolupracovaly, přestal by jejich činnost podporovat. (Soros 1991 : 50) Vzájemné kontakty mezi státy střední a východní Evropy a bývalého Sovětského svazu nepodporoval s výjimkou Sorosových nadací prakticky nikdo jiný. Kromě toho se většina západních programů orientovala bilaterálně, zatímco Sorosovy nadace se snažily tyto kontakty organizovat na multilaterálním základě. (Soros 1991 : 155 - 159)

Sorosův princip filantropické pomoci je, že jeho nadace poskytne peníze či jinou pomoc především takové organizaci, která se sama o podporu uchází. Organizace vypracuje projekt,

který přesně zdokumentuje účel a využití finančních prostředků a bude schopna tento projekt v určité soutěži obhájit. Soros navíc zdůrazňuje, že část financí musí organizace získat z vlastních zdrojů. V České republice po roce 1989 tento princip mnohé lidi, angažující se v neziskovém sektoru, odrazoval, protože nevěděli, jak a kde vstupní kapitál získat. Postupem času však většina lidí z neziskového sektoru tento princip pochopila. (Šiklová 2000 : 82)

Thomas Carothers⁸ ve svém článku o zahraniční pomoci postkomunistickým společnostem uvedl několik základních principů Sorosovy „metody“ poskytování pomoci v rámci jeho sítě nadací. To, že Soros svěřil místním pracovníkům nadací odpovědnost za zpracování jednotlivých programů a dohled nad jejich realizací, mělo několik specifických výhod. Místní koordinátoři programů, v porovnání se zahraničními konzultanty jiných neziskových organizací působících v postkomunistických zemích, měli odpovídající znalosti o společenském vývoji v dané zemi během uplynulých let. Tento druh znalosti umožňoval rozvoj asistenčních programů, které aktuálně vycházely z místních potřeb a podmínek. Ve většině postkomunistických společností (v porovnání s většinou rozvojových zemí) byla kvalita dostupných lidských zdrojů velmi vysoká. Ve vedení jednotlivých Sorosových nadací i v programových komisích tak pracovali a stále pracují význačné osobnosti té dané země. Nutno podotknout, že např. americká vládní rozvojová agentura USAID v této oblasti zaměstnávala americké občany, kteří se touto kvalitou a pochopením problematiky daného regionu nevyznačovali.

Sorosova přímo směřovaná finanční pomoc místním skupinám a jednotlivcům byla rychlá, flexibilní a poskytovala příjemci značný prostor pro kreativitu. Tím měla také větší dosah, než nepřímá pomoc jiných subjektů. Narozdíl od Sorose, který v tomto regionu působil prostřednictvím stálých kanceláří, jiné zahraniční organizace poskytující finanční pomoc nevládnímu sektoru zde působily prostřednictvím pravidelných návštěv svých pracovníků a jiných zprostředkovatelských organizací.

Soros v rámci poskytování pomoci celkově neusiluje o konkrétní výsledky. Přesněji řečeno, usiluje o zvýšení znalostí a schopností místních jednotlivců, kteří tak mohou přispět k rozvoji své vlastní společnosti a dovolit místním neziskovým organizacím rozšířit jejich aktivity.

Proces jeho finanční pomoci je pro širokou veřejnost průhledný. Jako členové velké mezinárodní sítě musí nadace dodržovat striktní pravidla týkající se udělování grantů a transparentnosti všech jejích operací. Sorosovy nadace vydávají velmi podrobné výroční zprávy o své činnosti, které zahrnují i ty nejmenší granty včetně částky, účelu a jména příjemce.

⁸ Tato část vychází z obsahu článku T. Carotherse dostupného z: <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=153&prog=zgp&proj=zdr1> [4.2.2007]

2.2. Inspirace Karlem R. Popperem a koncept otevřené společnosti

Na London School of Economics Soros poznal dalšího muže, který zásadně ovlivnil jeho myšlení - Karla Raimunda Poppera. Popperova kniha z roku 1945 *Otevřená společnost a její nepřátelé* na Sorose velmi zapůsobila, neboť poukazovala na to, že fašismus i komunismus mají mnoho společného. Proti těmto totalitním ideologiím K. R. Popper postavil jinou vizi, a to vizi otevřené společnosti. Právě koncept otevřené společnosti je tím, na čem Soros zakládá své filantropické aktivity. (Soros 1997 : 37 – 38)

Jako maďarský žid se Soros nikdy nestal Američanem, ale nepodporoval ani Izrael. Byl hrdý na to, že je v menšině. Pouze jeho schopnost myslet kriticky mohla vyrovnat nebezpečí, jemuž byl Soros jako žid vystaven za 2. světové války, kdy se s rodiči ukrýval před nacisty. Soros poznal na vlastní kůži základní rysy a projevy totalitní uzavřené společnosti mezi dvěma totalitními režimy – nacismem a nastupujícím komunistickým režimem. (Open Society Fund 1997 : 18) V této souvislosti Soros ve své knize uvádí, že „ideologie jako fašismus nebo komunismus vytvářejí uzavřené společnosti, ve kterých jsou individuální zájmy podrobeny kolektivním zájmům, společnost je podřízena státu a stát slouží dogmatu, které samo sebe prohlašuje za ztělesnění absolutní pravdy“. (Soros 1997 : 108)

V pojetí Karla R. Poppera otevřená společnost znamená takovou formu společenské organizace, která respektuje skutečnost, že nikdo nemá monopol na pravdu, že různí lidé mají různé názory i zájmy, proto je zapotřebí vytvořit instituce, jež by chránily práva všech lidí a umožňovaly jim žít v míru. Popper brání otevřenou společnost, kde vládne schopnost kritického myšlení, demokracie a humanismus oproti totalitnímu myšlení. V uzavřené společnosti jednání jejích členů podléhá určitým tabu, která nelze zpochybňovat. (Popper 1994 : 13)

Sorosův koncept otevřené společnosti je založen na poznání, že všichni jednáme na základě nedokonalého poznání a nikdo nezná absolutní pravdu. Avšak to, co je nedokonalé, můžeme zlepšit. Tato nedokonalost podle něj vyplývá ze skutečnosti, že jsme sami součástí světa, který se snažíme poznat a podíleme se na jeho utváření. Přijetím nejistoty vyplývající z naší vlastní omylnosti se otevírá široký horizont nikdy nekončících změn k lepšímu. (Soros 1997 : 192 – 209) Sorosovo pojetí otevřené společnosti, na rozdíl od té uzavřené, kde má hlavní roli v životě společnosti stát, je vyjádřeno: „kritickým způsobem myšlení, institucemi a pravidly umožňujícími lidem s rozdílnými názory žít společně v míru, demokraticky volenou formu vlády, která zabezpečí spravedlivé rozdělení moci, tržní ekonomikou, která se stará o zpětnou vazbu a

umožňuje nápravu chyb, rozmanitou občanskou společností s respektem k menšinám a menšinovým názorům“. Nade vše ostatní však klade vládu práva. (Soros 1997 : 108)

Když Soros začínal s Open Society Fund uvědomil si, že k vytvoření otevřené společnosti nestačí jen zničit společnosti uzavřené. Otevřená společnost je však velmi komplikovaná forma organizace a její vytváření trvá mnohem delší dobu, než které bylo zapotřebí k porážce represivních režimů. Uzavřená společnost vynaloží většinu svých sil na zachování existujícího pořádku, zatímco otevřená společnost vychází z práva a respektu práv jiných. V uzavřených společnostech se tedy v delším časovém úseku nic nemění, avšak v revoluci se za velmi krátkou dobu změní vše. (Soros 1991 : 18 - 19) Aktivní a uvážlivou pomoc ze zahraničí považuje Soros za jediný způsob, jakým lze překlenout tuto časovou propast. (Soros 1997 : 279)

Neexistuje snadný způsob přechodu od uzavřené k otevřené společnosti. Nestačí odstranit uzavřenou společnost, nýbrž je nutné zříditi instituce, vytvořit zákony, myšlenkové návyky, ale i tradice otevřené společnosti. V uzavřené společnosti je místo pouze pro jedinou koncepci - vládnoucí dogma, které si udržuje nadvládu potlačováním nesouhlasných názorů. Naopak otevřená společnost nejen dovoluje, ale přímo vyžaduje, aby všichni její členové jednali jako autonomně rozhodující jednotky. (Soros 1991 : 89) „Je vhodné podporovat takové skupiny, které podkopávají stávající dogma, nabízejí netradiční řešení a otevírají společenský systém. Protože všichni jednáme na podkladě toho, co jsme již poznali, a zároveň nikdo nezná absolutní pravdu, právě proto potřebujeme podporovat kritický způsob myšlení a změny“. (Šiklová 2000 : 84)

Obecně vládne názor, že přeměnu totalitní společnosti v pluralistickou musí uskutečnit ti, jichž se to týká, a že každé vnější zasahování je tu nejen nevhodné, nýbrž přímo škodlivé. Podle Sorose je však tento názor nesprávný, neboť lidé, kteří celý svůj život prožili v totalitním systému, mohou toužit po otevřené společnosti, avšak chybí jim znalosti i zkušenosti potřebné k jejímu nastolení. Právě k tomu je zapotřebí podpory zvenčí. (Soros 1991 : 90 - 91)

2.3. Kritiky George Sorose

Osobu George Sorose lze spojovat s určitým paradoxním chováním, neboť je považován za úspěšného finančníka, který šíří „proti-kapitalistické“ názory. Pro nezasvěcené do problematiky byly Sorosovy filantropické aktivity podezřelé. Proč úspěšný finančník „rozhazuje“ kolem sebe tak vysoké finanční sumy pro nejasně definované cíle?

Někteří lidé mnohdy nechtěli akceptovat jeho záměry a projevovali vůči novým změnám nedůvěru, protože očekávali, že budou někomu zpětně zavázáni. To se postupně i projevilo tím, že Soros nepřímo ovlivňoval vstup amerických obchodních aktivit do oblasti střední a východní Evropy. Zazněla kritika, že Soros si svou filantropickou činností „připravoval půdu“ pro své obchodní aktivity, což ale není předmětem zkoumání této práce. Soros, se svými záměry vytvořit v postkomunistických zemích otevřenou společnost, taktéž riskoval, neboť nevěděl, jaký bude výsledek jeho snažení.⁹

Soros sice zastával myšlenku, že každá nadace má mít svůj vlastní profil, neboť slouží potřebám země, kde působí. Zároveň mu bylo vytýkáno, že jako filantrop podporoval podobu občanské společnosti dle svého pojetí a svůj základní model pomoci aplikoval na všechny postkomunistické země podobným způsobem bez ohledu na jejich specifické potřeby.

Zároveň však nutno poznamenat, že jeho role od roku 1979 byla ve zmíněné oblasti zásadní, protože svým způsobem ovlivnil boj proti totalitnímu režimu tím, že např. podporoval organizace bojující za lidská práva či disidentské aktivity. Později už působil na vytváření otevřených společností přímo, čímž pomáhal postkomunistickým zemím v procesu transformace.

Ve skutečnosti však Soros chtěl být respektován pro své filosofické myšlenky a filantropickou činnost a ne pouze v souvislosti se svými finančními aktivitami.

⁹ Tato část byla částečně zpracována na základě článku dostupného z:
<<http://www.heise.de/tp/r4/artikel/1/1292/2.html>>. [cit. 10. 1. 2007]

3. SOROSOVA NADAČNÍ ČINNOST DO ROKU 1992

3.1. Mimoevropské státy

3.1.1. JAR (1979)

Prvním významným závazkem byla pro George Sorose Jihoafrická republika, kde se v roce 1979 setkal se společností velmi uzavřenou, založenou na rasové segregaci. Soros přišel s názorem, že nejlepším způsobem, jak podkopat systém apartheidu, bude prokázat rovnocennost černošského obyvatelstva prostřednictvím vzdělání. (Soros 1997 : 110) Proto první finanční prostředky, které Sorosova nadace poskytla, byly určeny na podporu vzdělání studentů černé pleti na univerzitě v Kapském městě. Soros poskytl 80 stipendijních příspěvků, ale tento pokus se zcela nevydařil, protože univerzita použila zčásti prostředky pro podporu stávajících studentů a jen z menší části je využila k přijetí nových. Soros se rozhodl vyplácet oněm 80 studentům stipendium i nadále, ale jinak program zastavil. (Soros 1991 : 27) Jak sám později přiznal, tento záměr se mu nepovedl a jeho úsilí se naopak obrátilo v podporu zdejšího režimu. Soros v Jižní Africe pokračoval v několika projektech, např. podpora vzdělávání černošských novinářů a ochrana lidských práv, ale dodnes lituje, že v této oblasti nedosáhl zásadnějších změn. Později zde založil nadaci Open Society. (Soros 1997 : 110)

3.1.1. Čína (1986)

Povzbuzen úspěchem maďarské nadace, začal Soros uvažovat o nadačních aktivitách v Číně. V roce 1986 zakládá v Číně „Nadaci pro reformu a otevřenou společnost“. (Soros 1991 : 69) Tato nadace se nenesetkala s větším úspěchem, neboť se v roce 1988 stala předmětem vnitropolitického boje. Když tajná policie nasadila do nadace vlastní lidi, Soros v roce 1989 nadační činnost v Číně ukončil. (Soros 1997 : 120) Zpětně si uvědomil, že založení nadace v Číně byl omyl, protože tato země ještě nebyla na něco takového připravena. Nebyla zde dostatečně zastoupena nezávislá či disidentská inteligence. Lidé, o které se nadace opírala, byli členové stranické frakce. Nadace se tedy nemohla stát institucí občanské společnosti, protože občanská společnost zde ještě fakticky neexistovala. (Soros 1991 : 26 - 32)

3.2. Oblast střední a východní Evropy

3.2.1. Československo (1980)

Počáteční neúspěch v Jižní Africe Sorose neodradil od dalšího prosazování principů otevřené společnosti. Následně svou pozornost přesunul do oblasti střední a východní Evropy, kde měl se svými filantropickými aktivitami větší úspěch. Protože si kladl za cíl podporovat ty, kteří bojovali za svobodu a hodnoty otevřené společnosti, začal v roce 1980 podporovat organizace bojující za lidská práva - v Československu Chartu 77 (prostřednictvím nadace ve Švédsku) a od roku 1981 polskou Solidaritu. Soros chtěl komunistický režim oslabit podporou kritického myšlení a dostupností alternativ. „Když někdo ukáže jinou alternativu, pootevře dveře jiným myšlenkám, falešnost dogmatu se stane zřetelnější. Podkopávání víry v dogma ve skutečnosti oslabuje režim“. (Soros 1997 : 110 - 111)

Jak již bylo uvedeno, George Soros od roku 1980 prostřednictvím nadace ve Stockholmu podporoval československé disidenty z Charty 77, přičemž do roku 1989 nadaci poukázal přibližně 3 mil. USD (Soros 1997 : 125)

„Nadace Charty 77 byla původně koncipována jako nepolitická humanitární organizace s mezinárodní působností: pomáhala československým občanům pronásledovaným pro své politické, filozofické a náboženské přesvědčení nebo kulturní činnost. Nadace důsledně dbala na to, aby všechny její prostředky pocházely z nezávadných zdrojů a všechny příspěvky pocházely pouze od demokratických organizací a jednotlivců“. (Malá 2004 : 19)

Charta 77 se vytvořila počátkem roku 1977 jako neformální společenství lidí, kteří pocítovali odpovědnost za to, co se v jejich zemi děje. Chtěli zlepšit stav věcí veřejných a věřili ideálům svobody a otevřené společnosti. Prohlášení Charty 77 kriticky poukázalo na rozpory v řadě oblastí sociálně-politického života, kde nebyla dodržována lidská práva a svoboda občanů. Tehdejší režim však na toto prohlášení odpověděl rozpoutáním politicko-ideologického boje. (Jičínský 1995 : 16 – 17)

„Pro vývoj a fungování Nadace bylo důležité, že počátkem osmdesátých let získala vlivného sponzora – Open Society Fund George Sorose. Od něj pocházela od roku 1980 více než třetina všech humanitárních podpor, které byly posílány do Československa. Jedinou podmínkou jeho podpory bylo, že nebude výlučným dárce“. Po sametové revoluci se představitelé švédské nadace rozhodli přenést činnost Nadace Charty 77 do Prahy. Dnem 14. prosince roku 1989 začala Nadace Charty 77 oficiálně působit v Československu. (Malá 2004 : 19, 22)

Počáteční finanční částku ve výši 1 mil. USD (v té době cca 37 milionů korun) dal nadaci k dispozici George Soros. Částka byla určena na technické a finanční zabezpečení svobodné československé společnosti. (Soros 1991 : 49 – 50) Z darované částky byla v letech 1989 – 1990 nadací poskytována stipendia a podpory vydavatelstvím, nově vznikajícím periodikům a projektům působícím v oblasti kultury a vědy. Nadace rovněž poskytla počítačové vybavení mnoha vznikajícím organizacím neziskového sektoru. (Malá 2004 : 22) V roce 1990 Soros podporu Nadace Charty 77 ukončil. (Soros 1997 : 126)

3.2.2. Maďarsko (1984)

Po pokusu v Jihoafrické republice se Soros zaměřil na to, aby umožnil východoevropským disidentům navštívit Spojené státy. Sorosova nově utvořená nadace Open Society Fund v New Yorku jim nabídla určitý počet stipendií. Tento program vlastně Sorose přivedl k založení maďarské nadace - Soros Foundation - v roce 1984 v Budapešti. (Soros 1991 : 27) Proto se téhož roku obrátil na maďarského velvyslance v USA s otázkou, zda by bylo možné založit v Maďarsku nadaci, která by přidělovala stipendia na základě výběrového řízení a podporovala by rovněž kulturní a vzdělávací aktivity. K Sorosovu údivu byl návrh maďarskou stranou přijat. Sorosova nadace v Maďarsku byla poté oddělena od nadace Open Society Fund se sídlem v New Yorku, protože maďarská vláda původně nechtěla povolit název Open Society. Maďarská nadace začala plně fungovat na jaře roku 1984. Sorosovi se jednalo o tzv. „západní styl hry s otevřenými kartami,“ proto požadoval úplné zveřejnění seznamu všech žadatelů o grant. Počáteční dotace pro maďarskou nadaci činila 3 mil. USD ročně. Jedním z prvních projektů byla nabídka kopírovacích přístrojů kulturním a vědeckým institucím výměnou za forinty, neboť nadace potřebovala místní měnu na poskytování lokálních grantů. Tyto přístroje výborně posloužily různým institucím (Maďarské akademii věd, veřejným knihovnám a jiným akademickým institucím) k šíření informací, neboť jinak byl přístup ke kopírovacím přístrojům téměř nemožný. Projekt byl velmi úspěšný, neboť stranický aparát pomalu ztrácel kontrolu nad tokem informací. (Soros 1997 : 112 - 114)

Hlavním cílem Sorosovy nadace v Maďarsku byla podpora alternativních činností. Nadace se tedy držela zásady podporovat jakoukoli iniciativu, která byla spontánní a nevládní (nadace dotovala školy, knihovny, dobrovolné společenské organizace a jiné kulturní a výzkumné projekty). (Soros 1991 : 30) Následujících pět let považuje Soros za „nejfantastičtější“ období své

filantropické kariéry. Nadace se stala v rozmezí let 1984 - 1989 skutečným centrem intelektuálního života v Maďarsku. (Soros 1997 : 116)

Proč byli maďarští komunisté ochotni tolerovat Sorosovu nadaci? Socialistické Maďarsko bylo v 90. letech minulého století více „otevřené“ ve smyslu přístupu „západního“ vlivu do země než jiné země socialistického bloku. Existovala zde tolerance existujícího soukromého sektoru (např. drobní živnostníci) a rovněž nadační činnost zcela nevymizela. Sorosův maďarský původ rovněž ovlivnil přijetí jeho aktivit v zemi, zvláště když Sorosova nadace nabízela potřebnou podporu vzdělávání.

3.2.3. Polsko (1981)

V roce 1988 Soros zakládá nadaci v Polsku. Za základ nadace lze považovat ilegální kulturní organizaci „Okno“ napojenou na hnutí Solidarita, které Soros podporoval od roku 1981. V počátcích byly problémy i s touto nadací, kdy se Soros pokoušel zopakovat úspěch maďarské nadace, která měla té polské sloužit za vzor. I přes počáteční problémy nakonec lidé pracující v polské nadaci prosadili vlastní představu operační nadace s vlastními prioritami a vlastními programy. Ve výsledku Soros uznal svou chybu, neboť původně prosazoval maďarský model nadace poskytující granty. Forma, kterou zvolili, se do nové éry hodila mnohem lépe. Postupně se polská Fundacja Stefana Batorego stala jednou z nejlepších v celé síti. (Soros 1997 : 117 – 121)

3.2.4. Rumunsko (1990)¹⁰

Na počátku roku 1990 Soros v Rumunsku založil nadaci Sdružení pro otevřenou společnost, jejíž počáteční rozpočet činil 1,5 mil. USD. V letech 1990 – 1994 se nadace orientovala na podporu v oblasti vzdělávání, rozvoje občanské společnosti, kultury a reformy zdravotnictví. Do konce roku 1994 dosáhly celkové náklady pro výše uvedenou činnost 10 mil. USD. Po změnách v legislativě se nadace v roce 1997 přeměnila v Open Society Foundation Romania. V úsilí o postupné vytváření otevřené společnosti v Rumunsku se nadace soustředila na čtyři nejdůležitější oblasti: veřejnou správu, legislativu a reformy soudnictví, vzdělání a veřejné zdravotnictví. Nejdůležitější programy nadace se postupně osamostatnily. Následkem toho vzniklo 13 nových organizací sjednocených v síti SON (Soros Open Network - Romania).

¹⁰ Zpracováno dle obsahu webových stránek dostupných z: < http://www.osf.ro/en/prez_generala.php>. [8.1. 2007]

Podstatné bylo, že i přes postupné snižování finanční podpory ze strany G. Sorose tyto organizace projevily svou životaschopnost.

3.2.5. Slovensko (1992)

Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation (NOS – OSF) je slovenská nadace, která vznikla v listopadu roku 1992 s názvem Open Society Fund a v roce 1997 se přeregistrovala podle zákona o nadacích na NOS – OSF. V rámci národních programů nadace uděluje granty a realizuje aktivity, které napomáhají procesu demokratizace a budování otevřené společnosti na Slovensku. Národní programy tvoří jádro činnosti nadace a vyplývají z místních potřeb a priorit. NOS – OSF je jednou ze sedmi zakladatelských organizací Fóra donorov. Jedná se o neformální seskupení grantových organizací na Slovensku. Ročně na programy a granty nadace poskytne přibližně 150 milionů Sk.¹¹

3.3. Oblast zemí bývalého Sovětského svazu

3.3.1. Ruská federace (1987)

V roce 1987 Soros odjel do Moskvy jako turista, kde začal organizovat ruskou, přesněji v té době sovětskou, Nadaci kulturní iniciativy. Kontaktoval akademika Andreje Sacharova a požádal ho, aby nadaci vedl. Sacharov však odmítl, protože byl přesvědčený, že se darované prostředky nedostanou na správné místo, což se také později potvrdilo. Z důvodu problémů s korupcí byla nadace téměř rozpuštěna. Nadace poté spustila úspěšný projekt „transformace“ s cílem nahradit výuku marxismu-leninismu na školách a univerzitách výukou ekonomie, klasických jazyků a literatury. Program měl obrovský vliv na celý ruský vzdělávací systém a rozpočet se zvýšil z původních pěti na patnáct milionů USD. Celá akce se však opět změnila v korupční aféru. Soros musel ruskou nadaci uzavřít a začít znovu s jiným týmem pracovníků. Třemi reorganizacemi nadace ztratila drahocenných pět let a Soros se poučil, jak je obtížné vést nadaci v revolučním prostředí. (Soros 1997 : 122 – 123)

¹¹ Zpracováno dle obsahu webových stránek dostupných z: <<http://www.osf.sk/Slovak/index.php>>. [cit. 6. 7. 2006]

Ve snaze zachránit to nejlepší, čeho bylo dosaženo v bývalém Sovětském svazu v oboru přírodních věd, Soros v lednu roku 1993 založil Mezinárodní vědeckou nadaci (International Science Foundation - ISF),¹² aby pomohla zachránit vědeckou kulturu v zemích bývalého Sovětského svazu. Soros poskytl ISF 100 mil. USD, které se utratily za dobu kratší než 2 roky. Pozornost přitom zaměřil na základní výzkum a postgraduální vzdělání v oboru přírodních věd. Doprovodný program ISF, Mezinárodní program vědeckého vzdělávání (ISEP) se svým vlastním každoročním rozpočtem více než 20 mil. USD, měl ještě větší dosah než ISF. (Soros 1997 : 123)

3.3.2. Ukrajina (1989)¹³

Na jaře roku 1989 Soros odjíždí do Kyjeva. V dubnu roku 1990 zde dochází k založení Nadace pro obnovu Ukrajiny (International Renaissance Foundation), tedy dávno před vyhlášením nezávislosti Ukrajiny v roce 1991. Tato nadace je podle Sorose jednou z nejsilnějších nadací v jeho mezinárodní síti, neboť ukrajinské nadaci se povedlo to, co by si Soros přál i u ostatních nadací v bývalém sovětském bloku - vyrostla kolem ní celá řada dalších institucí, z nichž každá pracuje v jiném oboru (např. soukromá univerzita, nadace pro rozvoj právní kultury, středisko pro sdělovací prostředky, centrum moderního umění nebo ekonomický institut). Přestože jsou všechny instituce s nadací nějakým způsobem spřízněné, zachovávají si svou nezávislost. Nadace podporuje přibližně dvacet nezávislých organizací, z nichž každá má svou správní radu. (Soros 1997 : 124 - 125)

V dnešní době je Nadace pro obnovu Ukrajiny největší dobročinnou organizací na Ukrajině. Sídlí v Kyjevě a spolupracuje s dalšími neziskovými organizacemi po celé zemi. Nadace Ukrajině pomáhá při vytváření infrastruktury potřebné pro moderní stát, který vyznává otevřenou společnost. V rozmezí let 1990 - 2005 Nadace pro obnovu Ukrajiny vynaložila na podporu četných nevládních neziskových organizací, akademických a kulturních institucí, vydavatelství atp. celkovou sumu přesahující 89 mil. USD. V roce 2006 plánovala Nadace poskytnout finanční podporu až do výše 7 mil. USD projektům, které vedly k evropské integraci, chránily občanská práva, prosazovaly vězeňskou reformu, občanské aktivity etnických menšin, reformy vzdělávacího systému a veřejného zdravotnictví. Granty jsou poskytovány výhradně ukrajinským nevládním organizacím. Kromě poskytování grantů jiným organizacím, Nadace provozuje i své

¹² Jednalo o dva velké projekty, kdy byl přibližně 30 000 vědcům poskytnut příspěvek 500 USD. Tato částka pro ně znamenala dostatečnou podporu na jeden rok. Byly rovněž poskytnuty granty na cestování, vědecké časopisy a program týkající se dostupnosti Internetu. (Soros 1997 : 123)

¹³ Následující část byla zpracována dle obsahu webových stránek dostupných z: <<http://www.irf.kiev.ua/en/about>>. [cit. 9. 1. 2007]

vlastní programy. Blízká spolupráce s jinými filantropickými organizacemi ve střední a východní Evropě umožňuje monitorovat změny v ukrajinské společnosti.

3.3.3. Pobaltské státy (1990)¹⁴

Počátkem roku 1989 Soros navštívil Estonsko a Litvu, kde založil dvě autonomní pobočky svých nadací. (Soros 1991 : 45)

Estonsko

Nadace Open Estonia Foundation (OEF) byla založena v Tallinnu v dubnu roku 1990. Nadace si za svůj cíl stanovila vytvoření podmínek vedoucích k rozvoji otevřené společnosti v Estonsku. Během její patnáctileté existence činily náklady na poskytnuté granty a projekty iniciované OEF více než 32 mil. USD. Rozsah aktivit nadace sahá od školských reforem až k podpoře současného umění, pomoci starým lidem a právní reformě.

V porovnání se začátky působení nadace se potřeby OEF, stejně tak jako společnost, změnily. V současnosti mají grantové programy konkrétnější zaměření. Nadace Open Estonia Foundation se během roku 2005 zaměřila hlavně na tyto oblasti: evropská integrace, občanská společnost a spolupráce v rámci regionu střední a východní Evropy. Open Estonia Foundation zavádí celostátní programy i vlastní projekty a spolupracuje s jinými organizacemi. OEF rovněž poskytuje prostřednictvím soutěží různé granty a stipendia.

Litva

Open Society Fund Lithuania (OSFL) zahájila svou činnost v říjnu roku 1990 v Litvě jako nezávislá nezisková organizace, jejímž hlavním cílem byla podpora rozvoje otevřené, demokratické a občanské společnosti v době transformace. Tento cíl přetrvává i nadále, ačkoli se priority nadace a zavedené programy mění. OSFL definuje strategii svých aktivit každý rok, přičemž bere v úvahu vývoj politických a sociálních změn ve společnosti. V průběhu patnácti let existence OSFL činila celková finanční podpora více než 50 mil. USD pro různé projekty se zaměřením na oblast vzdělání, vědy, občanské společnosti, práva, kultury a publikační činnosti.

Lotyšsko

Soros Foundation Latvia (SFL) je nestátní nezisková organizace, která byla založena v roce 1992, aby podporovala rozvoj otevřené společnosti v Lotyšsku. Hlavním zdrojem

¹⁴ Následující část byla zpracována dle obsahu webových stránek dostupných z: <<http://www.oef.org.ee/>; <http://www.osf.lt/>; <http://www.sfl.lv>>. [cit. 5. 7. 2006]

financování je opět filantrop George Soros. Nadace je vždy nakloněna spolupráci s jinými partnery ohledně realizace svých programů. Soros Foundation Latvia podporuje jak národní, tak Sorosovy celosvětové programy. Priority národních programů, jakož i částku finančních prostředků pro každý z programů, stanovuje správní rada nadace v Lotyšsku.

4. SOROSOVA SÍŤ NADACÍ A DALŠÍCH INSTITUCÍ V GLOBÁLNÍM MĚŘÍTKU

4.1. Sorosova síť nadací

Sorosovy nadace jsou autonomními institucemi, které byly založeny v konkrétních zemích a regionech a tvoří celou mezinárodní síť nadací, které se zaměřují na podporu otevřené společnosti prostřednictvím formování vládní politiky a podpory vzdělávání, médií, veřejného zdravotnictví, lidských a ženských práv, jakož i sociální, právní a hospodářské reformy. Místní správní rada jednotlivých nadací, po poradě se Sorosem a členy správní rady Open Society Institute a jejich poradci, rozhoduje o prioritách a aktivitách každé z nich. Kromě finančních prostředků od OSI jsou mnohé z nadací financovány i z jiných zdrojů. Sorosovu síť nadací tvoří samostatné národní nadace ve 29 zemích¹⁵ (zejména ve střední a východní Evropě, v zemích bývalého Sovětského svazu, v jihovýchodní Asii a Latinské Americe) a nadace v Kosovu a Černé Hoře. K této síti ještě patří dvě regionální nadace: Open Society Initiative for Southern Africa (pro jižní Afriku) a Open Society Initiative for West Africa¹⁶ (pro západní Afriku), které mají vlastní správní rady a místní zaměstnance.¹⁷

4.2. Nadace Open Society Institute New York a Budapest a jejich kanceláře

Výsadní postavení v rámci sítě Sorosových nadací mají Open Society Institute New York a Open Society Institute Budapest, které sice vystupují jako samostatné organizace a fungují nezávisle na sobě, avšak neformálně spolupracují. Open Society Institute Budapest a New York poskytují národním nadacím administrativní, finanční a technickou podporu, ale také spoluprací v rámci společných celosíťových programů. Celosíťové programy zohledňují potřeby více států nebo celé sítě, přičemž jejich cílem je zprostředkovat unikátní zkušenosti a vyzkoušené postupy při řešení problémů v konkrétních oblastech (např. zdravotnictví, vzdělávání, právo, veřejná správa, média, menšiny atp.). Národní i celosíťové programy se realizují prostřednictvím operačních a grantových aktivit, které se obvykle v rámci jednotlivých programů doplňují tak, aby napomáhaly naplnit mise a cíle jednotlivých nadací. Národní nadace se účastní těchto programů podle vlastního výběru na základě národních priorit a většinou se podílejí na jejich financování. Konečné rozhodnutí o udělení grantů a stipendií se uskutečňuje na národní nebo

¹⁵ V příloze č. 1 je uveden přehled všech Sorosových nadací.

¹⁶ OSIWA poskytuje granty v 18 afrických zemích v přibližné hodnotě 10 mil. USD ročně. Jedná se zejména o podporu v oblasti: lidských práv, demokratizačního procesu, médií a informačních technologií, právních reforem a problematiky HIV/AIDS. Dostupné z: <<http://www.osiwa.org/en/programs>>. [cit. 8. 1. 2007]

¹⁷ Zpracováno dle obsahu webových stránek dostupných z: <<http://www.soros.org/about/foundations>>. [6.7.2006]

mezinárodní úrovni podle podmínek programu. Kromě programů, které se týkají USA a střední a východní Evropy, mají nadace na starost i činnosti v zemích, kde zatím nadace otevřené společnosti neexistují.¹⁸

Open Society Institute (OSI), kterou George Soros založil v roce 1993, je soukromá operující a grantující nadace se sídlem v New Yorku. OSI představuje centrum mezinárodní sítě Sorosových nadací a programů, která dnes působí ve více než 60 zemích světa. Open Society Institute působí mimo USA např. v Africe, střední Asii, na Kavkaze, Haiti, Latinské Americe, Mongolsku, jihovýchodní Asii a Turecku. George Soros je v současné době předsedou OSI. (Open Society Institute 2005 : 170)

Programy Open Society Institute New York se dělí do tří širších kategorií. Programy, které se zaměřují na oblast střední a východní Evropy a bývalého Sovětského svazu, dále programy zaměřené na Spojené státy a programy zaměřené na jiné části světa. Celosvětové programy řízené OSI New York zahrnují: Children and Youth Programs, Economic and Business Development Program, English Language Program, Legal Institute, Open Society Justice Initiative, Public Health Programs, Scholarships Programs a Women's Program. OSI rovněž řídí Central Eurasia Project, North Africa Initiatives, Burma Project/South East Initiative a řadu programů v USA. Celosvětové programy řízené OSI Budapest zahrnují: Arts and Culture Network Program, Education Support Program, EU Monitoring and Advocacy Program, Information Program, International Higher Education Support Program, International Policy Fellowships, Local Government and Public Service Reform Initiative a Media Program. (Open Society Institute 2005 : 171)

Kromě New Yorku a Budapešti má Open Society Institute kanceláře v Bruselu, Paříži, Londýně a Washingtonu.

OSI-Brussels

OSI Brussels podporuje různé iniciativy a spolupráci mezi nadacemi Sorosovy sítě a různými institucemi Evropské unie, Rady Evropy a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, stejně jako i jinými neziskovými organizacemi. Kromě toho OSI Brussels informuje instituce Evropské unie, vlády evropských zemí a jiné mezivládní organizace o zájmech celé nadační sítě.

¹⁸ Zpracováno dle obsahu webových stránek dostupných z: <<http://www.soros.org/about/overview>>. [6.7.2006]

OSF-London

Kancelář OSF v Londýně byla otevřena v roce 2003, aby usnadnila spolupráci mezi sítí Sorosových nadací a partnery OSI ve Velké Británii, včetně britské vlády a jiných neziskových organizací se sídlem v Londýně. Zajišťuje různé celosíťové programy a iniciativy podporované OSI, včetně programu East East, Network Media Program, Information Program a AfriMAP.

OSI-Paris

OSI v Paříži funguje jako „spojka“ pro ostatní nadace v síti. Od května roku 2001 OSI Paris radí všem Sorosovým nadacím jak postupovat při výměně správních rad. Pařížská kancelář rovněž vede Belarus Project, který byl zahájen v roce 1997, kdy byla Soros Foundation v Bělorusku donucena ukončit svou činnost. Projekt pokračuje v podpoře rozvoje otevřené společnosti v Bělorusku a aktivit, které zemi připravují na budoucí demokratizační proces.

OSI-Washington, D.C.

Tato kancelář má za úkol chránit otevřenou společnost ve Spojených státech prostřednictvím obrany občanských svobod a podpory spravedlivé justice. Rovněž vede USA ke spolupráci s jinými státy v záležitostech, které vyžadují celosvětovou odezvu, jako např. životní prostředí. Jejím úkolem je také reprezentovat jednotlivé pobočky OSI a síť Sorosových nadací ve Washingtonu. (Open Society Institute 2005 : 172 - 173)

4.3. Středoevropská univerzita (Central European University)

Po revolučních událostech ve střední a východní Evropě v roce 1989 si George Soros uvědomil potřebu instituce, která by myšlenky této revoluce dále rozvíjela. Proto v roce 1991 založil Středoevropskou univerzitu se sídlem v Budapešti a Praze. Podle Sorose revoluční události sice zničily komunismus, ale nenastolily místo něj novou formu organizace společnosti. Univerzitu Soros nezaložil proto, aby propagovala myšlenku otevřené společnosti, ale aby ji uváděla do života. Na rozdíl od národních nadací Středoevropskou univerzitu chápal jako stálou instituci. Proto rozhodl, že univerzitu bude podporovat nejméně 10 mil. USD ročně, a to minimálně po dobu budoucích dvaceti let. (Soros 1997 : 126) V roce 2005 získala Středoevropská univerzita od George Sorose do svého nadačního jmění 206 mil. USD.¹⁹

¹⁹ Dostupné z: <<http://www.slate.com/id/2136398/>> [cit. 28. 1. 2007]

V počátku projektu našla Středoevropská univerzita podporu i u prezidenta České republiky Václava Havla. Po rozdělení Československa se však začala ze strany české vlády projevovat neochota spolupracovat na projektu této mezinárodní univerzity. Také zájem českých akademických institucí o vážnější spolupráci byl slabý. Proto se v letech 1994 - 1995 pražská část univerzity odstěhovala do Budapešti a do Varšavy, kam se přesunula katedra sociologie. Tato katedra se později přeměnila v současné Centrum sociálních studií. V dnešní době je Středoevropská univerzita považována za mezinárodně uznávanou instituci postgraduálního vzdělávání, která je rovněž členem Evropské asociace univerzit. Byla zde otevřena studijní knihovna, která brzy soustředila největší sbírku odborných publikací z oblasti společenských i humanitních věd v celém středoevropském regionu. V posledních letech se studenti rekrutují již z více než čtyřiceti zemí a jejich profesori z více než dvaceti zemí.²⁰

Univerzita nabízí možnost studia v následujících oborech: sociologie, ekonomie, věda o životním prostředí, mezinárodní vztahy a evropská studia, právo, dějiny středověku, historie, politické vědy, filosofie, gender studies a studia nacionalismu, přičemž samotná výuka probíhá v anglickém jazyce. Od roku 1996 nadace Open Society Fund Praha zprostředkovává nabídku studijních programů v České republice a zároveň se podílí na koordinaci přijímacího řízení. Každým rokem je na základě tohoto řízení k postgraduálnímu studiu přijato přibližně 20 - 25 studentů z České republiky, přičemž doposud ji absolvovalo 225 našich studentů. (Open Society Fund 2002 : 37)

²⁰ Tato část vychází z obsahu článku dostupného z:

5. PŘÍPADOVÉ STUDIE Open Society Fund Praha a Otevřená společnost, o. p. s.

5.1. Metoda sběru a zdroje dat

Předmětem první případové studie se stala Nadace Open Society Fund Praha jako člen mezinárodní sítě nadací založené a podporované Georgem Sorosem. Druhá případová studie se zabývá Otevřenou společností, o. p. s., kterou Nadace OSF Praha v roce 1999 založila.

Pro tuto práci jsem zvolila typ deskriptivní případové studie, protože spíše než o vytvoření určité hypotézy, se v tomto případě jedná o popis daného fenoménu. Případová studie je vhodnou strategií, když se zaměřujeme na fenomén v rámci jeho reálných kontextů, přičemž využívá různých zdrojů evidence. (Hendl 1999 : 38, 40)

Data pro práci byla získána analýzou dostupných dokumentů. V případě rozhovoru, který byl veden ústní formou s představitelkou nadace, jsem použila metodu částečně strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. V případě analýzy dokumentů se nejčastěji jednalo o materiály vytvořené samotnou organizací, tj. výroční zprávy a publikace Nadace Open Society Fund Praha a prezentace na internetu.

5.2. Profil Nadace Open Society Fund Praha

5.2.1. Vznik Nadace Open Society Fund Praha

Po revolučních změnách roku 1989 byla Nadace Open Society Fund Praha založena v listopadu roku 1992 jako česká nadace. Jejím oficiálním zakladatelem je americká nadace Open Society Institute, Inc. v New Yorku. Nadace OSF Praha je od počátku své existence součástí mezinárodní sítě nadací a jiných organizací, které George Soros založil a podporuje. Tato síť nezávislých (avšak spolupracujících) organizací sleduje společný cíl: rozvoj otevřené společnosti. Proto tyto organizace podporují nejrůznějších aktivity, které se zabývají uměním a kulturou, vzděláním na všech úrovních, lidskými právy, právními reformami, veřejnou správou a veřejným zdravím. (Open Society Fund Praha 2002 : 16 – 17)

Po právní stránce se Nadace řídí v mnoha ohledech přísnějšími pravidly, než požaduje česká legislativa. Jako člen velké mezinárodní sítě nadací musí dodržovat velmi striktní pravidla,²¹ která se týkají rozdělování grantů a transparentnosti všech jejích operací.

<http://www.jarab.cz/index.php?sec=8388638&art=8388870>>.[cit. 9. 1. 2007]

²¹ Např. kromě statutárního auditu ještě činnost nadace podléhá od roku 1997 mezinárodnímu auditu, pro členství ve správní radě platí velmi přísná pravidla vylučující střet zájmů apod.

Mezinárodní spolupráce přináší nadaci řadu pozitiv, neboť má možnost využívat zahraničních zkušeností, podporovat dlouhodobé programy, poskytovat nejrůznější granty a přinášet inovativní přístupy do českého prostředí, čímž klade důraz na pluralitu ve společnosti.

Nadace OSF Praha je rovněž zakládajícím členem Fóra dárců²² v České republice a spolupracuje s European Foundation Center v Bruselu. (Open Society Fund Praha 2002 : 117)

5.2.2. Samostatnost Nadace v rámci mezinárodní sítě nadací a její vztah k Open Society Institute New York

Každá z národních nadací Sorosovy sítě je nezávislou organizací, která podléhá zákonům příslušné země. Národní nadace má vlastní správní radu a výkonnou složku, které společně zpracovávají strategii nadace tak, aby její činnost odpovídala potřebám příslušné země. Nadace se mohou účastnit, ale nemusí, tzv. celosíťových programů²³ (network programs) iniciovaných OSI v New Yorku nebo Budapešti. (Open Society Fund Praha 1997 : 17)

Nadace OSF Praha zapojila Českou republiku do řady mezinárodních aktivit, které jsou nabízeny zemím střední a východní Evropy a střední Asie. Podobně jako ostatní národní nadace, také Nadace OSF Praha rozvíjela a stále rozvíjí své vlastní národní programy. Národní programy připravují pracovníci nadace spolu se správní radou nadace, která má možnost žádat o finanční prostředky na jejich realizaci u OSI v New Yorku a Budapešti. V minulých letech tvořily národní programy zhruba dvě třetiny rozpočtu Nadace OSF Praha. (Open Society Fund Praha 2002 : 116)

Cílem celosíťových programů je zakotvit příslušnou aktivitu v místním prostředí a postupně pro ni získávat finanční podporu z jiných zdrojů. Vedle finanční podpory je zároveň nabízena i možnost účasti na různých formách vzdělávání či spolupráce se zahraničními odborníky. Tyto programy jsou od samého počátku připravovány jako víceleté. Ve většině případů to znamená, že se takové programy v průběhu své existence osamostatňují. V současné době sice většinu z těchto programů Nadace OSF Praha stále finančně podporuje, ale její podpora klesá v závislosti na tom, jak naopak roste finanční podíl ostatních dárců. (Open Society Fund Praha 2002 : 21)

²² Fórum dárců je občanské sdružení, jehož cílem je podpora filantropie a posilování role nadací v ČR. Tato organizace sdružuje zejména české nadace, nadační fondy a firemní dárcy a zároveň spolupracuje se zahraničními organizacemi. Fórum dárců vzniklo jako nezisková iniciativa v roce 1995. Dostupné z:

<<http://www.donorsforum.cz/o-nas?PHPSESSID=f6059a00ad70bcc422f28b9aedc2be86>>. [cit. 5. 1. 2007]

²³ Tyto programy mohou být rovněž iniciovány některou z národních nadací. (Open Society Fund Praha 2005 : 17)

Financování nadace

Jednotlivé národní nadace, celosvětové programy a další instituce na celém světě jsou financovány prostřednictvím Open Society Institute New York a Open Society Institute Budapest. (Open Society Fund Praha 2002 : 116) Nadace každoročně připravuje strategický plán programové skladby, který formuluje prioritní oblasti. Na základě tohoto předloženého plánu OSI schvaluje a vyčleňuje finanční prostředky na jednotlivé programy.

Hlavním zdrojem financí Nadace OSF Praha jsou prostředky poskytované jejím zakladatelem G. Sorosem. Nadaci však nic nebrání v tom, aby získávala finanční prostředky i z jiných zdrojů (např. již několik let spolupracuje se společností Telefónica O2 Czech Republic, a.s. na programu drobného dárcovství).²⁴ (Open Society Fund Praha 2005 : 4) Menší finanční dary Nadace OSF Praha též získává od podnikových a individuálních dárců.

V roce 1991 byl zákonem České národní rady zřízen Nadační investiční fond (NIF) za účelem podpory nadací. Vláda pro tento fond vyčlenila 1 % akcií z druhé vlny kupónové privatizace. NIF byl založen Fondem národního majetku České republiky. Majetek fondu představovaly akcie 485 společností v nominální hodnotě 2 823 mil. Kč. Od roku 1995 se začaly akcie postupně prodávat. Koncem roku 1998 byly prodány akcie celkem 410 společností, čímž byla získána částka ve výši 1 606 mil. Kč, která byla uložena na termínovaný účet u Fondu národního majetku. Rada vlády pro nestátní neziskové organizace připravila návrh, že příspěvky z NIF budou rozděleny přímo nadacím, které uspějí ve výběrovém řízení. Tyto příspěvky mají být použity na zvýšení nadačního jmění, nikoliv na vlastní programy nadací. Rozdělené finanční prostředky z NIF mají sloužit jako trvalý a stabilní zdroj financování celého neziskového sektoru. Cílem výběrového řízení bylo nalézt takové nadace, které jsou způsobilé spravovat finanční prostředky pocházející od státu a náležitým způsobem je zhodnocovat. V červenci roku 1999 Poslanecká sněmovna parlamentu ČR schválila výsledky výběrového řízení. V rámci první etapy bylo prostřednictvím NIF mezi 39 úspěšných nadací rozděleno celkem 500 mil. Kč. Nadační investiční fond tak v postkomunistické Evropě představuje ojedinělý postup, kdy stát svými prostředky posílil soběstačnost soukromých nadací. (Müller 2000 : 29 - 32)

²⁴ Na tento program poskytuje společnost Telefónica O2 Czech Republic, a.s. přibližně částku milion korun ročně, která je následně rozdělena mezi projekty, které uspěly ve výběrovém řízení. Nadace rovněž navázala spolupráci s Nadací O2 společnosti Telefónica O2 Czech Republic, která přispívá na program Stipendia pro studenty středních škol. (Open Society Fund Praha 2005 : 4) Společnost Telefónica O2 Czech Republic, a.s., která vznikla 1. července 2006 spojením spol. ČESKÝ TELECOM, a.s., a spol. Eurotel Praha, s. r. o., jako zřizovatel Nadace O2, navazuje na

V roce 1999 Nadace OSF Praha získala v I. etapě výběrového řízení do svého nadačního jmění 26,2 mil. Kč určených pro oblast vzdělání. Na základě druhého výběrového řízení v roce 2002 Nadace obdržela do nadačního jmění první splátku 20,4 mil. Kč pro oblast lidských práv. (Open Society Fund Praha 2002 : 117) V roce 2003 pak obdržela doplatek ve výši 12 mil. Kč. Veškeré výnosy z nadačního jmění nadace každoročně rozdělují formou nadačních příspěvků.

Objemem vynaložených finančních prostředků se Nadace OSF Praha postupem času stala největší českou nadací. Její finanční nezávislost jí dává flexibilitu a možnost podporovat projekty, které jen stěží najdou podporu z jiných zdrojů, např. projekty na obranu proti korupci. (Open Society Fund Praha 2002 : 18) V rozmezí let 1992 – 2004 Nadace Open Society Fund Praha poskytla v České republice více než 8 500 grantů a vynaložila více než 1 miliardu korun.²⁵

Tabulka č. 1: Vývoj výše nadačního jmění Nadace OSF Praha v letech 1999 – 2006

Z následující tabulky je patrné, že v průběhu sledovaného období došlo ke značnému nárůstu nadačního jmění, neboť jeho výše se téměř zdvojnásobila.

ROK	1999	2002	2003	2004	2005	2006
Výše nadačního jmění ²⁶	51 949 000	51 179 000	80 379 900	85 750 887	98 212 887	101 293 649

Pramen: Výroční zprávy Nadace Open Society Fund Praha z let 1999 – 2005 a údaje dostupné z www.justice.cz.²⁷

5.2.3. Programy a aktivity Nadace Open Society Fund Praha

V průběhu své čtrnáctileté existence Nadace Open Society Fund nabídla nestátnímu sektoru celou řadu programů různorodého zaměření. Finanční prostředky vynaložené na jednotlivé programy nelze navzájem porovnávat, neboť Nadace Open Society Fund Praha se podílí jak na krátkodobějších programech, tak i víceletých projektech. Podrobnější informace o hlavních programech Nadace, jejich obsahu, cílech a délce, jsou uvedeny v tabulce č. 3 v rámci Přílohy č. 2.

V období let 1993 – 2002 Nadace svou pozornost zaměřila na víceleté programy, které byly nejaktuálnější v době počátku budování otevřené společnosti.

filantropické aktivity Nadace Eurotel. Dostupné z: <<http://www.nadaceo2.cz/jnp/cz/about/about-eurotel-index.html>>. [cit. 5. 1. 2007].

²⁵ Dostupné z: <<http://www.osf.cz/cz/o-nadaci/historie/>>. [10. 1. 2007]

²⁶ Výše nadačního jmění je uvedena v Kč a vztahuje se vždy k 31. 12. příslušného roku.

²⁷ Dostupné z:

<<http://www.justice.cz/xqw/xervlet/insl/report?sysinf.vypis.CEK=354484&sysinf.vypis.rozsah=uplny&sysinf.@ty p=transformace&sysinf.@strana=report&sysinf.vypis.typ=XHTML&sysinf.vypis.klic=75f782e4643fee405d5e3ab5944e8bcb&sysinf.spis.@oddil=N&sysinf.spis.@vlozka=170&sysinf.spis.@soud=M%ECstsk%FDm%20soudem%20v%20Praze&sysinf.platnost=29.01.2007>> [29. 1. 2007]

Hlavní oblasti činnosti Nadace:²⁸

- **Vzdělávání** – Vzdělávací programy patří mezi nejstarší programy Nadace. Jedná se především o financování různých studijních pobytů a stáží, poskytování stipendií, organizaci mezinárodních konferencí a seminářů, podporu výuky cizích jazyků, podporu vzdělání menšin a jinak znevýhodněných skupin či manažerské programy. S postupem času však Nadace OSF Praha podporu řady vzdělávacích programů ukončila.
- **Veřejné zdraví** – Zde je nutné zmínit různé programy na podporu inovativních přístupů ke zdravotní péči, problematiku drogové prevence, vzdělávání ve sféře veřejného zdravotnictví a programy, které usilují o zlepšení zdravotních a sociálních služeb pro starší populaci.
- **Právo** – Od roku 1999 Nadace klade větší důraz na podporu projektů týkajících se práva. Jedná se zejména o projekty prosazující rovný přístup ke spravedlnosti a bezplatnou právní pomoc. Dalšími řešenými otázkami v této oblasti je reforma policie, trestní justice, protikorupční opatření a genderová problematika.
- **Občanská společnost** – Rozvoj otevřené občanské společnosti byl podporován realizací různých občanských aktivit. Podle počtu žádostí a podpořených projektů se jedná o nejrozsáhlejší program Nadace.
- V neposlední řadě se Nadace zabývala **Informačními programy** a programy zaměřenými na oblast **Umění a kultury**.

Následující stručný přehled uvádí základní oblasti programové skladby Nadace Open Society Fund Praha, jimiž se zabývá od transformace v roce 2003 do dnešní doby.²⁹ Většina programů a projektů, které Nadace v posledních letech podporovala a s jejichž podporou počítá i do budoucnosti, sleduje jediný cíl - dosáhnout zásadnějších změn v praxi.

- **Podpora budování právního státu**

Tento program zahrnuje problematiku rovného přístupu ke spravedlnosti, soudní a policejní reformy a protikorupční programy.

- **Lidská práva a antidiskriminace**

V této oblasti Nadace realizuje programy zaměřené na romskou, menšinovou a migrační problematiku. Zároveň se zabývá otázkou rovných příležitostí žen a mužů a právy marginalizovaných skupin pacientů.

- **Rozvoj občanského sektoru**

V rámci tohoto programu Nadace poskytuje asistenci neziskovým organizacím, které se ucházejí o finanční podporu z fondů Evropské unie. Rovněž podporuje neziskové organizace prosazující veřejné zájmy (tzv. advokační neziskové organizace), nově vznikající a stávající think tanky³⁰ a reformy v oblasti školství a kulturní politiky. Celkově usiluje o trvalou udržitelnost neziskových organizací v ČR.

Nadace nadále podporuje programy, na jejichž financování je obtížné získat prostředky z jiných zdrojů. Většina velkých zahraničních dárců již Českou republiku opustila, a ani evropské fondy s podporou takových programů nepočítají. Jedná se o programy na podporu neziskových organizací, které se orientují na ochranu veřejného zájmu, boje proti korupci či obecně programy

²⁸ Text týkající se hlavních oblastí činnosti Nadace vychází z výročních zpráv Nadace OSF Praha za let 1993 – 2005 a publikace: 10 let Nadace Open Society Fund Praha. Open Society Fund 2002.

²⁹ Přehled základních programových oblastí Nadace OSF Praha vychází z prezentace dostupné z: <<http://www.osf.cz/cz/o-nadaci/historie/>>. [cit. 27. 1. 2007]

³⁰ Think tank – (pochází z angl. výrazu think tank) znamená instituci, společnost nebo skupinu pro interdisciplinární výzkum. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Think_tank> [cit. 6. 1. 2007]

zaměřené na prosazování systémových změn. Pro Nadaci OSF Praha je důležitá spolupráce s celou řadou partnerských organizací na vlastní realizaci programů.

5.2.4. Program East-East

Myšlenka podpořit spolupráci mezi zeměmi střední a východní Evropy se zrodila již v roce 1989, kdy se uskutečnilo setkání George Sorose a jeho přátel na území bývalé Jugoslávie, kde spolu hovořili o budoucnosti tohoto regionu. (Open Society Fund Praha 2002 : 33) Proto byl v dubnu 1989 zahájen první sdružený program - cyklus seminářů v Mezinárodním univerzitním centru v Dubrovniku. Pro rok 1990 bylo plánováno jeho rozšíření a spoluúčast více posluchačů z různých zemí, což byl vlastně „zárodek“ Středoevropské univerzity. (Soros 1991 : 48 - 49)

Soros považoval za důležité, aby se Středoevropané setkávali, navazovali pracovní vztahy, vyměňovali si zkušenosti a rozvíjeli společné projekty a tak se podíleli na procesu politických i společenských změn, které v té době probíhaly.

Po roce 1989 již nic nestálo v cestě větší spolupráci v rámci sítě Sorosových nadací. Proto vznikl ve všech tehdy založených Sorosových nadacích, v oblasti střední a východní Evropy a později i střední Asie, mezinárodní program East East. Tento program je zároveň nejstarším programem Nadace Open Society Fund Praha, který se zaměřuje na podporu vzájemné spolupráce mezi zeměmi tohoto regionu. Podstata programu East East spočívá v podpoře projektů dlouhodobější spolupráce, které pomáhají řešit společné či podobné problémy v postkomunistických zemích. Od svého vzniku měla Nadace OSF Praha za úkol především koordinovat českou účast na mezinárodních projektech v rámci programu East East. (Nadace Open Society Fund Praha 2002 : 33)

Podpora je poskytována jak organizátorům v zemi konání projektu, tak i účastníkům projektů pořádaných v zahraničí. Součástí jednotlivých projektů mohou být např. regionální konference, semináře, workshopy, stáže či jiné formy pracovních setkání. Jednou z hlavních podmínek programu je účast minimálně dvou zemí. Partnery nadace při realizaci jednotlivých projektů jsou různé nevládní a neziskové organizace a akademické instituce. Projekty programu East East jsou různého zaměření a přizpůsobují se aktuálním potřebám společnosti. V poslední době se projekty týkaly např. posilování role práva, rozvoje neziskového sektoru, boje s korupcí, prosazování rovných příležitostí, migrační a azylové politiky, posilování znevýhodněných skupin či multikulturní výchovy. (Open Society Fund Praha 2005 : 43)

Program East East ve spolupráci s 32 kancelářemi v zemích sítě Sorosových nadací podpořil do roku 2002 celkem 2 151 projektů. (Open Society Fund Praha 2002 : 34)

V minulosti hrál program East East důležitou roli zejména v období transformace. V dnešní době spolupracuje program East East na předávání českých zkušeností do zemí bývalého sovětského bloku. Pro příklad uvádím několik projektů programu East East³¹ s mezinárodní účastí, které se konaly v České republice v roce 2005:

- Inovační postupy podporující práva žen
organizátor projektu: Nadační fond Slovak-Czech Women's Fund *výše příspěvku:* 220 000 Kč
- Mezinárodní seminář o migračních vzorcích a procesech v zemích SVE
organizátor projektu: Multikulturní centrum Praha, o. s. *výše příspěvku:* 160 000 Kč
- Podpora právní reformy v Bělorusku, Moldávii a na Ukrajině
organizátor projektu: Člověk v tísni, společnost při ČT, o. p. s. *výše příspěvku:* 300 000 Kč
(Open Society Fund Praha 2006 : 35)

Tabulka č. 2: Objem vynaložených prostředků v Kč dle počtu realizovaných projektů programu East East za období 1993 – 2005

ROK	Projekty realizované v ČR	Projekty realizované v zemích SVE	Kč
1993	12	32	1 897 883
1994	39	26	3 773 578
1995	30	27	2 509 624
1996	21	29	3 270 882
1997	22	27	2 388 367
1998	24	26	3 545 435
1999	21	45	3 839 590
2000	15	45	4 406 341
2001	18	24	3 802 193
2002	11	37	3 654 102
2003	8	27	1 833 314
2004	11	30	4 004 215
2005	8	31	2 731 275
Celkem	240	406	41 656 799

Pramen: Výroční zprávy Nadace Open Society Fund Praha z let 1993 – 2005.

Z uvedeného přehledu je zřejmé, že od počátku existence Programu East East Nadace OSF Praha ročně podporuje průměrně kolem 50 projektů. Více projektů (406) bylo realizováno v rámci mezinárodní spolupráce v zemích střední a východní Evropy za účasti českých delegátů. V České republice se konalo 240 projektů s mezinárodní účastí formou konferencí, seminářů a pracovních setkání. V posledních letech dosahuje výše vynaložených finančních prostředků z rozpočtu programu East East v ČR průměrně 3,5 mil. Kč ročně. Celkově bylo v letech 1993 – 2005 na program v České republice vynaloženo přes 41 mil. Kč.

³¹ Seznam podpořených projektů v rámci programu East East mezinárodní sítě Sorosových nadací do roku 2006 je dostupný na: <http://www.soros.org/initiatives/east/focus_areas/ceece/grantees>. [cit. 6.7. 2006].

5.3. Transformace Nadace Open Society Praha

V roce 2003 prošla nadace Nadace Open Society Fund Praha procesem transformace, podobně jako ostatní Sorosovy nadace, který se projevil především ve výrazném snížení finanční podpory ze strany Open Society Institute. George Soros, podobně jako ostatní zahraniční dárci, předpokládal, že nové členské státy Evropské unie mají rozvinuté instituce a mechanismy demokratické společnosti. Mají tudíž možnost získávat prostředky jak z místních zdrojů, tak z příslušných evropských fondů.

V souvislosti se vstupem České republiky v květnu roku 2004 do Evropské unie také v Nadaci OSF Praha došlo k zásadní změně v činnosti a orientaci. Nadace změnila způsob financování své činnosti a zároveň snížila počet a rozsah svých aktivit. Ve větší míře se zaměřila na programy, u kterých byla menší šance finanční podpory z jiných zdrojů, ale jejich existence je pro rozvoj současného stavu společnosti zásadní. (Open Society Fund Praha 2005 : 3)

Jedná se zejména o aktivity, které byly z pohledu Evropské unie definovány jako problematické, např. problematika korupce, rovných příležitostí nebo lidských práv obecně. Změny v nadaci rovněž souvisejí s celkovým posunem v orientaci sítě Sorosových nadací. S celkově narůstající globalizací světa se jejich zaměření stále více orientuje na řešení globálních problémů. (Open Society Fund 2002 : 18 - 19)

Do určité míry roli Nadace OSF Praha v některých oblastech převzal Trust pro občanskou společnost ve střední a východní Evropě (CEE Trust), který vznikl v roce 1999 díky iniciativě a darům šesti velkých amerických nadací.³² Jejich společným programem bylo stabilizovat neziskový sektor v Bulharsku, České republice, Maďarsku, Polsku, Rumunsku, Slovensku a Slovinsku. Cílem je posílit profesionalitu neziskových organizací a jejich schopnost nacházet a udržovat různé zdroje financování. Realizací programu v ČR byla správní radou Trustu pověřena Nadace VIA, která přizvala ke spolupráci čtyři další nevládní neziskové organizace – Nadaci OSF Praha, Fórum dárců, Nadaci Partnerství a Nadaci rozvoje občanské společnosti. V rozmezí deseti let CEE Trust investuje do regionu střední a východní Evropy celkem 75 mil. USD, z čehož má Česká republika na období tří let k dispozici 3,3 mil. USD. V letech 2002 – 2005 Nadace OSF Praha obdržela od Nadace VIA finanční prostředky v celkové výši 590 000 USD. (Nadace Via 2004 : 11)

³² CEE Trust tvoří tyto nadace: Atlantic Philanthropies (www.atlanticphilanthropies.org); Charles Stewart Mott Foundation (www.mott.org); Ford Foundation (www.fordfound.org); German Marshall Fund (www.gmfus.org); Open Society Institute (www.soros.org); Rockefeller Brothers Fund (www.rbf.org). (Nadace Via 2004 : 12)

5.4. Profil Otevřené společnosti, o.p.s.

5.4.1. Souvislosti vzniku Otevřené společnosti, o. p. s.

Otevřená společnost, o.p.s. byla založena Nadací Open Society Fund Praha v roce 1998, kdy se Nadace rozhodla některé ze svých programů osamostatnit s cílem dosáhnout jejich finančního zajištění z jiných zdrojů. Otevřená společnost, o. p. s. (dále OS) byla zaregistrována v roce 1999, kdy převzala několik programů do té doby operujících v rámci Nadace Open Society Fund Praha. Jednalo se především o programy, které poskytovaly kromě finančních příspěvků také jisté know-how, a to konkrétně vzdělávací programy Začít spolu (Step by Step) a PORYV, později Internetový program. Nadaci OSF Praha k tomu vedlo přesvědčení, že jejím cílem není trvalá podpora programů, ale spíše podpora v jejich začátcích, tzn. jejich úspěšné nastartování a vytvoření podmínek pro jejich další stabilní existenci. (Otevřená společnost 2000 : 2 - 3)

Otevřená společnost je neziskovou organizací, která působí jako zdroj informací, analýz a odborných znalostí v oblastech, které souvisí s rozvojem občanské společnosti v ČR. Mezi hlavní oblasti činnosti OS patří: právní programy (otevřenost veřejné správy), reforma policejní služby, kulturní a sociální politika a problematika rovných příležitostí pro ženy a muže. (Otevřená společnost 2005 : 2)

5.4.2. Právní úprava obecně prospěšných společností

V říjnu roku 1995 Poslanecká sněmovna Parlamentu přijala Zákon č. 248/1995 Sb. o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů, který nabyl účinnosti dnem 1. 1. 1996. Tímto zákonem se do českého právního řádu zavádí nový typ právnické osoby, který by měl být „podnikatelským subjektem“ v rámci neziskového sektoru. (Jasanský a kol. 1997 : 6) V případě obecně prospěšné společnosti se jedná o veřejně účelný subjekt, který je definován jako soukromý, neziskový, samosprávný a na svém zakladateli nezávislý subjekt, který poskytuje služby všem za stejných, předem zveřejněných podmínek a podléhá veřejné kontrole. (Jasanský a kol. 1997 : 11)

Zvláštní právní úprava obecně prospěšných společností je svým způsobem unikátní i z hlediska mezinárodního srovnání. Podobný typ právnické osoby v současnosti existuje pouze

na Slovensku (nezisková organizácia); z pohledu USA jde o tzv. operující nadaci bez nadačního jmění. (Fric, Goulli 2001 : 68) V roce 2002 byla schválena dílčí novela zákona. Některé organizace, které jsou povahou své činnosti obecně prospěšnými společnostmi, se vzhledem k výhodnější legislativě raději registrují jako občanská sdružení. (Vajdová³³ 2004 : 8)

Zřízení a vznik OPS

Obecně prospěšná společnost (dále jen OPS) je právnickou osobou, která byla založena podle uvedeného zákona zakládací smlouvou, přičemž druh služeb a podmínky jejich poskytování jsou povinnou náležitostí zakládací smlouvy. (Jasanský a kol. 1997 : 10) Zakládací smlouva OPS musí být podepsána všemi zakladateli, kterými mohou být fyzické osoby, právnické osoby (vč. obce) nebo Česká republika (tj. stát). Zakladatelem však může být i jediná osoba. OPS vzniká registrací zakládací smlouvy u místně příslušného soudu, který vede samostatný rejstřík obecně prospěšných společností. Za den vzniku organizace je považován den zápisu do tohoto rejstříku. (Jasanský a kol. 1997 : 15)

Majetek OPS

Zákon nestanoví povinnou minimální výši majetku, kterou by OPS měla mít v okamžiku svého vzniku. (Rektořík 2001 : 53) Zdroje financování činnosti OPS jsou tyto: (případně) vklady zakladatelů, příjmy za provozování obecně prospěšných služeb (příp. příjmy z doplňkové činnosti), dotace ze státního, krajského nebo obecního rozpočtu (příp. dotace ze státních fondů), příspěvky a dary od soukromých donátorů (fyzických či právnických osob) a příjmy ze správy vlastního majetku. (Dvořák 2004 : 14)

V momentu registrace zanikají vlastnická práva zakladatelů OPS k vloženému majetku a již se neobnovují. Majetek získaný založením OPS, jakož i majetek získaný po dobu existence OPS, spravují její řídicí orgány. (Jasanský a kol. 1997 : 16) Hospodářský výsledek ve formě zisku, ať ho OPS dosáhla jakýmkoli způsobem (podnikáním nebo jinak) a z jakékoli činnosti, nesmí být nikdy použit ve prospěch zakladatelů, členů jeho orgánů nebo zaměstnanců. Musí být použit výhradně na poskytování obecně prospěšných služeb, k čemuž byla OPS založena.³⁴ (Hurdík, Telec 2001 : 223)

³³ Vajdová, Tereza 2004. Zpráva o neziskovém sektoru v České republice. Praha: Rada vlády pro nestátní neziskové organizace. Dostupné z: <<http://www.institutumeni.cz/res/data/002/000331.pdf>> .[cit. 8. 1. 2007]

³⁴ OPS se nemůže účastnit na podnikání jiných subjektů, neboť by se mohlo stát, že by měla povinnost k úhradě dluhů z titulu zákonného ručení za závazky podnikatele. Právní úprava též OPS brání nabývat akcie (jakožto podílů na a. s.) např. i formou daru. Právní úprava nadací a nadačních fondů je v tomto ohledu racionálnější, neboť nadace a nadační fondy mohou nabývat určité druhy cenných papírů [§ 23 odst. 3 písm. a) zák. č. 227/1997 Sb., ve znění zák. č. 210/2002 Sb.]. (Dvořák 2004 : 43)

Zrušení a zánik

Zákon o OPS rozlišuje mezi zrušením společnosti a jejím zánikem. Po svém zrušení, které je volným právním aktem, s nímž zákon spojuje zánik právnické osoby, existuje OPS dále. Teprve až výmazem z rejstříku OPS u příslušného soudu dochází k ukončení právní subjektivity a tedy i k zániku OPS. V § 8 odst. 1 zákona 248/1995 Sb. je uveden rozsah případů, ve kterých dochází ke zrušení OPS. (Jasanský a kol. 1997 : 17) Z důvodu ochrany vloženého a získaného majetku, který nemůže být při zániku OPS vrácen zakladateli, musí být nejprve nabídnut obci, na jejímž katastru má OPS své sídlo. Takto získaný majetek se musí opět použít k zajišťování obecně prospěšných služeb. (Rektořík 2001 : 53)

Orgány OPS

Zákon vyžaduje existenci správní rady v každé OPS, která je jejím statutárním orgánem a nejvyšším řídicím orgánem s hlavní rozhodovací pravomocí. Správní rada musí ze zákona vydat statut OPS, který upravuje podrobně vnitřní organizaci OPS (údaje ve statutu musí být v souladu s údaji v zakládací listině). Správní radu musí tvořit alespoň ze dvou třetin občané České republiky a každoročně musí být obměněna jedna třetina členů. Dozorčí rada je kontrolním orgánem OPS. Zřízení dozorčí rady je povinné tehdy, pokud do OPS vložil majetek stát nebo obec nebo užívá-li OPS nemovitý majetek státu nebo obce a také u OPS, která účtuje v soustavě podvojného účetnictví. Výkonným orgánem OPS je ředitel, který je odpovědný správní radě a zároveň nemůže být členem správní ani dozorčí rady. (Jasanský a kol. 1997 : 24 – 27)

Účetnictví a výroční zpráva

Podle zákona musí podvojně účetnictví vést OPS, která provozuje doplňkovou činnost nebo její celkové příjmy (výnosy) v předchozím roce dosáhly 3 mil. Kč. Ostatní OPS mohou vést jednoduché účetnictví. (Jasanský a kol. 1997 : 64) Novela zákona č. 437/2003 Sb. uvádí, že obecně prospěšná společnost je povinna ve svém účetnictví důsledně oddělit náklady a výnosy spojené s doplňkovými činnostmi, s obecně prospěšnými službami a náklady a výnosy nepatřícími do předchozích skupin, ale spojenými se správou obecně prospěšné společnosti. OPS, které jsou příjemci dotací nebo jiných příjmů ze státního rozpočtu, z rozpočtu obce nebo od státního fondu a jejichž celkový objem přesáhne za účetní období 1 milion Kč, musí mít roční účetní uzávěrku auditorsky ověřenu. I v případě, kdy OPS nezřídila dozorčí radu nebo čistá výše obrátu OPS překročila 10 milionů Kč, musí být roční účetní uzávěrka ověřena auditorem. OPS je povinna uveřejnit první výroční zprávu o své činnosti a hospodaření nejpozději do 18 měsíců od svého vzniku. Výroční zprávy musí být veřejně přístupné. (Dvořák 2004 : 46 - 47)

5.4.3. Vztah nadace a obecně prospěšné společnosti

Obecně prospěšná společnost se od dosavadních subjektů neziskového sektoru liší tím, že jí zákon kromě obecně prospěšných služeb, k jejichž poskytování byla založena, poskytuje možnost vykonávat i jinou tzv. doplňkovou činnost, která může mít charakter podnikání. Podmínkou zůstává, že touto činností bude dosaženo účinnějšího využití majetku a zároveň nebude ohrožena kvalita a obsah obecně prospěšné činnosti. Obecně prospěšná společnost se však nesmí podílet na podnikání jiných osob a mimo území České republiky zakládat organizační složky. (Šilhánová 1996 : 13)

Česká právní úprava nadací je pro nadace příliš svazující, protože podle současného zákona mohou nadace s vlastním nadačním jměním nakládat pouze omezeným způsobem a jejich vlastní podnikatelské aktivity jsou téměř vyloučeny (kromě specifických případů jako např. pronájem nemovitostí, pořádání loterií a veřejných sbírek, konání kulturních, společenských, sportovních a vzdělávacích akcí). Nadace tak podle zákona nemohou vykonávat vlastní činnost, ale jejich posláním je naopak shromažďovat a zhodnocovat finanční prostředky, které dále přerozdělují dalším subjektům v rámci neziskového sektoru.

5.4.4. Programy a aktivity Otevřené společnosti, o. p.s.

Prvními programy, na kterých OS pracovala, byly vzdělávací programy Step by Step³⁵ a PORYV. Program PORYV nyní působí zcela nezávisle na Nadaci OSF Praha, neboť dosáhl plné finanční soběstačnosti. Program Step by Step je rovněž z velké části financován z jiných zdrojů. Poté, co se vzdělávací programy osamostatnily, hlavní náplní činnosti OS zůstal Informační program. V letech 1999 - 2000 poskytla Otevřená společnost prostřednictvím Internetového programu možnost dalším neziskovým organizacím využívat své technické zázemí (učebnu a grafické studio) a současně také pořádala kurzy a semináře zaměřené na práci s počítačem a počítačovými komunikačními technologiemi. Veřejnost mohla využít služeb internetové kavárny. (Otevřená společnost 2000 : 3)

V průběhu roku 2003 dochází v Otevřené společnosti k organizačním a programovým změnám. OS převzala od Nadace Open Society Fund Praha realizaci programů, které byly koncipovány jako víceleté a je u nich též předpoklad jejich postupného osamostatnění. Nová

³⁵ Step by step je původní mezinárodní název tohoto programu. V ČR se používá název Začít spolu. Dostupné z: <<http://www.sbs.cz>> [cit.6. 7. 2006]

programová skladba OS se zaměřila na tři hlavní oblasti: právní programy, ženské programy a oblast umění a kulturní politiky. (Otevřená společnost 2004 : 3)

Program Posílení kapacity vzdělávání NNO, který probíhal v letech 2002-2003, sloužil k podpoře rozvoje organizací neziskového sektoru. Jeho cílem bylo zvýšit a zkvalitnit dostupnost informací o vzdělávání. Zprovozněním informačního portálu www.studujte.cz zajišťoval ucelený přehled o školeních, seminářích a kurzech zaměřených na vzdělávání v oblasti neziskových organizací v ČR. Projekt byl financován ze zdrojů Nadace rozvoje občanské společnosti.

V současné době jsou součástí Otevřené společnosti, o.p.s. následující programy:

- **Věci veřejné a účast občanů**

Právo na informace - jedná se o informační program, který je zaměřen na implementaci zákona č. 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím, který byl přijat roku 1999. Na základě tohoto zákona mají vládní instituce a orgány územní samosprávy povinnost poskytovat informace vztahující se k jejich působnosti (určité důležité informace zveřejňují např. na svých webových stránkách). (Otevřená společnost 2004 : 9 - 11)

Protože samotná existence zákona o svobodném přístupu k informacím ještě nezaručuje informační otevřenost orgánů státní správy a samosprávy, zahájila Otevřená společnost (ve spolupráci s dalšími neziskovými organizacemi) tento projekt. Praktické naplňování zákona však v praxi pokulhává, proto OS ve spolupráci s autorem zákona o svobodném přístupu k informacím Oldřichem Kužilkem pořádá soutěž „Otevřeno X zavřeno“, kde vyhlašuje dobré a špatné příklady aplikace tohoto zákona. (Vajdová 2005 : 39) V rámci programu *Právo na informace* je rovněž provozován server www.otevrete.cz³⁶ který poskytuje poradenství a konzultace žadatelům o informace.

Otevřená společnost přišla v roce 2003 se zaváděním modelu *tzv. community policing*. Jedná se o jeden z prvních pokusů přinést toto téma do státního i neziskového sektoru v ČR. Tento pojem zahrnuje různé postupy policejní práce. Klade důraz na to, aby prevence kriminality a aktivní komunikace s veřejností byly co v největší míře integrovány do každodenní práce policie. Tento projekt reaguje na přílišnou profesionalizaci policejní činnosti. Je zde snaha přeměnit

³⁶ Webové stránky slouží jako rozsáhlý informační zdroj o problematice svobodného přístupu k informacím v ČR. Obsahují historii vzniku zákona a informace o související legislativě, databázi povinných subjektů (tedy orgánů, které jsou povinné informace poskytovat), statistická šetření, soudní spory ve věci porušení zákona č. 106/1999 Sb. s rozsudky, internetovou poradnu pro občany, výběr z českého tisku atp. Program Právo na informace je rovněž součástí Freedom of Information Advocates Network – mezinárodní skupiny obhájců svobodného přístupu k informacím. (Otevřená společnost 2004 : 10 – 11)

policii z represivní složky v otevřenou a komunikativní, která se podílí na veřejném životě, neboť občané v podstatě neznají jiný, než kriminogenní kontakt s policisty. Projekt nazvaný - Zavádění prvků community policing do praxe Policie ČR³⁷ - probíhá ve spolupráci s Ministerstvem vnitra ČR a Policií ČR a realizován je na Obvodních odděleních PČR v Tišnově a Zruči nad Sázavou. (Otevřená společnost 2006 : 21, 26)

- **Umění a kultura**

V roce 2003 Otevřená společnost, o.p.s. zahájila nový program zaměřený na oblast umění a kultury – ProCulture.³⁸ Tento program funguje jako informační vzdělávací centrum určené pro kulturní organizace, kterým napomáhá tak jejich profesionalizaci. Smyslem programu je posílit roli nezávislých neziskových organizací v oblasti umění a kultury. ProCulture rovněž poskytuje informace o uměleckých projektech a kontakty na kulturní organizace v zahraničí. Asistence programu ProCulture zahrnuje výzkum, dokumentaci, monitoring, konzultace a vzdělávací aktivity. Nestátní neziskové organizace v ČR působící v kultuře a umění se potýkají především s nedostatkem finančních prostředků, proto ProCulture informuje o úspěšných strategiích, které přispívají k rozvoji a dlouhodobé udržitelnosti organizací působících v regionech Evropské unie. (Otevřená společnost 2004 : 21 - 22)

- **Program pro rovné příležitosti (Gender program)**

Jedná se o projekt zaměřený na realizaci systémových změn v následujících oblastech. První z nich se týká rovných příležitostí mužů a žen, jak v zaměstnání, tak i na pracovním trhu. Další oblastí je program na podporu politické participace žen a problematika domácího násilí, resp. jeho účinná prevence. Otevřená společnost rovněž usiluje o prosazení změn v systému vzdělávání, proto se jeden z projektů zaměřuje na zavádění konceptu gender do výuky na základních a středních školách. Projekt probíhá ve spolupráci s MŠMT ČR. (Otevřená společnost 2005 : 15 - 18)

³⁷ Na projektu se dále podílí: Střední policejní škola MV ČR - Praha, Hrdlořezy, Samospráva města Tišnov a Zruč nad Sázavou, Kanadská královská jízdní policie (RCMP) a Evropská policejní akademie.

³⁸ Úkolem programu ProCulture je rozvíjet výsledky programu pro umění a kulturu, který po deset let v ČR realizovala Nadace OSF Praha, a to podporou mezinárodní spolupráce střední a východní Evropy v oblasti divadla, tance, současné hudby, výtvarného umění, filmu a dále podporou kulturních časopisů, muzeí a knihoven, internetového publikování a vydávání akademických knižních titulů, jakož i podporou specificky zaměřených

Ve druhé polovině roku 2004 bylo z iniciativy Otevřené společnosti, o.p.s. založeno zájmové sdružení nazvané Fórum pro integraci (Forint),³⁹ kde je sdruženo sedm českých neziskových organizací. Hlavním předmětem činnosti je odstraňování chudoby, sociální exkluze a úsilí o integraci znevýhodněných skupin do společnosti. Forint přispívá k tomu, že české neziskové organizace, které se touto problematikou zabývají, mají zájem svou činnost různými způsoby propojit. Otevřená společnost se stala koordinačním místem a rozpracovala koncept společné strategie. Sdružení Forint aktivně spolupracuje s orgány veřejné správy v ČR, spolupracuje se zahraničními subjekty, organizuje vzdělávací akce a podílí se na vypracovávání metodik pro práci v sociálních službách. Na financování projektu se podílí Nadace OSF Praha a Vysoký komisariát OSN pro uprchlíky. (Otevřená společnost 2006 : 37 - 38)

projektů na problematiku z oblasti kulturní politiky. Dostupné z: <http://www.proculture.cz/index.php?section=54>. [cit. 10. 1. 2007]

³⁹ Zakládajícími členy sdružení Forint jsou tyto organizace: DROM, o.p.s., Brno (www.drom.cz), Občanské sdružení Vzájemné soužití, o.s. (www.vzajemnesouziti.cz), Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, o.s. (www.poradna-prava.cz), Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s. (www.clovekvtisni.cz), Otevřená společnost, o.p.s. (www.otevrenaspolecnost.cz), DROM, romské středisko (www.tspweb.cz) a La Strada Česká republika, o.p.s. (www.strada.cz). Dostupné z: <<http://www.forint.cz/forint/historieprofil>> [cit. 6. 1. 2007]

Závěr

Po pádu komunismu v roce 1989 by neziskový sektor v České republice vůbec nevznikl bez rozsáhlé podpory ze zahraničí, protože by jednoduše neměl z čeho. Od počátku 90. let směřovalo do neziskového sektoru v České republice, resp. zemí střední a východní Evropy, množství finančních prostředků od vlád evropských zemí i soukromých zdrojů z USA. Za vznikem české občanské společnosti a obnovou demokracie tak stojí existence různých neziskových organizací, institucí a lidí činných kolem nich, jejichž působení umožnila právě značná pomoc zahraničních nadací.

Hlavním záměrem George Sorose bylo sponzorovat celou síť nově se utvářejících nadací a podporovat jejich vzájemnou spolupráci. Sorosovy nadace neposkytovaly zemím střední a východní Evropy pouze finanční podporu, ale usilovaly též o přenesení vlastního know-how do přijímající země. Jejich pomoc, která vhodně propojuje finanční podporu a znalost dané problematiky, by nebyla tak úspěšná, kdyby tyto nadace nespolečupracovaly s aktivními a obětavými lidmi, kteří znali místní poměry a potřeby a zároveň byli otevřeni novým změnám na cestě k demokracii.

Z činnosti Nadace Open Society Fund Praha vyplývá, že jako člen mezinárodní sítě, podobně jako ostatní nadace, zpočátku přebírala vize svého donora, ale realizací vlastních národních programů se postupně dokázala osamostatnit. Příspěvek Nadace v oblasti kultury, vzdělání, lidských práv a rozvoje občanské společnosti je zřejmý. V rámci své činnosti Nadace vždy zohledňovala aktuální problematiku společnosti.

Sorosova nadace v České republice nabídla celou řadu programů. Zpočátku přebírala programy a projekty iniciované její zakladatelskou organizací Open Society Institute New York, resp. Budapešť. Soros si však kladl za cíl „naučit“ jednotlivé nadace, aby nespolečupaly výhradně na jeho finanční podporu a know-how, ale aby se postupně osamostatňovaly jak hledáním alternativních zdrojů financování, tak vyhledáváním vhodných partnerských organizací pro převzetí určitých projektů.

Nadace Open Society Fund Praha se v tomto smyslu vyvíjela a dokázala najít svou vlastní cestu a udržitelnost. Formou partnerských organizací se jednotlivé projekty nebo programy dále osamostatňovaly a vytvářely tak další „síť“ nových organizací neziskového sektoru, které postupně prokázaly svou soběstačnost.

Nutno zmínit, že ne ve všech postkomunistických zemích se Sorosův model nadační činnosti setkal s úspěchem (viz. zneužití finančních prostředků v ruské nadaci).

Sorosovy filantropické aktivity byly ve zmíněné oblasti od roku 1979 velmi významné. Zpočátku podporoval boj proti tehdejšímu politickému systému (pomoc disidentským hnutím), později svými prostředky pomohl „nastartovat“ proces obnovy občanské společnosti (počátek vlastní nadační činnosti) a ovlivnil tak celou soustavu vzájemně propojených i samostatně pracujících organizací neziskového sektoru.

Vstupem do Evropské unie v roce 2004 se Česká republika posunula mezi demokratické a konsolidované země a zahraniční dárci, podobně jako George Soros, postupně obracejí svou pozornost do jiných oblastí světa.

Literatura:

- Anheier, Helmut K. 2001. Foundations in Europe. A Comparative Perspective. London: Center for Civil Society.
- Bergerová, Marcela 2002. „Filantropie.“ In: Občanský sektor studie a souvislosti: Sborník textů. Moravský Beroun: FHS UK, Praha.
- Císař, Ondřej 2003. „Vzniká globální občanská společnost? Nestátní aktéři ve světové politice.“ Mezinárodní vztahy. 4/2003. s. 5 – 23.
- Císař, Ondřej 2005. „Na cestě ke společnosti světoobčanů? Nevládní organizace, sociální hnutí a „noví“ aktivisté vně státních hranic.“ Sociální studia. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity. 1/2005. s. 87 – 109.
- Dvořák, Tomáš 2004. Obecně prospěšná společnost. Praha: ASPI Publishing.
- Frič, Pavol; Goulli, Rochdi 2001. Neziskový sektor v České republice. Praha: Eurolex Bohemia.
- Frič, Pavol 2000. Strategie rozvoje neziskového sektoru. Praha: Fórum dárců.
- Frištenská, Hana 2000. „Vývoj organizované filantropie v ČR po roce 1991.“ In: Aktuální informace o nadacích v České republice. Praha: Fórum dárců.
- Hančilová, Romana 2005. Úzká spolupráce se zahraniční nadací jako jeden z vlivů působících na utváření rolových profilů českých nadací. Bakalářská práce. Praha: FHS UK.
- Hendl, Jan 1999. Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha: Karolinum.
- Hurdík, Jan; Telec, Ivo 1998. Zákon o nadacích a nadačních fondech: Komentář. Praha: C. H. Beck.
- Jasanský, Jaroslav a kol. 1997. Obecně prospěšné společnosti. Ostrava: Montanex.
- Jičínský, Zdeněk 1995. Charta 77 a právní stát. Brno: Doplněk.
- Malá, Veronika 2004. Nadace Charty 77 jako aktér české občanské společnosti. Diplomová práce. Praha: FHS UK.
- Müller, Jiří 2000. Ekonomické prostředí pro občanský neziskový sektor v České republice. Nadace a majetek. Praha: Fórum dárců.
- Müller, Jiří 2002. Kapitalizace českých nadací. Praha: Fórum dárců.
- Open Society Fund 1997. Open Society Fund Praha 1992-97. Praha: Open Society Fund.
- Open Society Fund 2002. 10 let Nadace Open Society Fund Praha. Praha: Open Society Fund.
- Pinter, Frances 2001. „The Role of Foundations in the Transformation Process in Central and Eastern Europe.“ In: Schlüter, Andreas; Then, Voker; Walkenhorst, Peter 2001. Foundations in Europe: Society, Management and Law. London: Directory of Social Change.
- Popper, Karl R. 1994. Otevřená společnost a její nepřátelé I. Praha: Oikoymenh.
- Quigley, Kevin F.; Popson, Nancy E. 1999. „Rebuilding Civil Society in Eastern and Central Europe.“ In: Private Funds, Public Purpose: Philanthropic Foundations in an International Perspective. New York: Plenum Press.
- Rektořík J. a kol. 2001. Organizace neziskového sektoru. Základy ekonomiky, teorie a řízení. Praha: Ekopress.
- Salomon, Lester M.; Anheier, Helmut K. 1999. Nástup neziskového sektoru. Mezinárodní srovnání. Praha: Agens.
- Siegel, Daniel; Yancey, Jenny 1993. Obnova občanské společnosti: Rozvoj nevýdělečného sektoru ve východní části střední Evropy a role západní pomoci. New York: The Rockefeller Brother Fund.

- Soros, George; Wiene, Byron; Koenevová, Kristina 1997. Soros o Sorosovi: zůstat na vrcholu křivky. Brno: Doplněk.
- Soros, George 1991. Směnka na demokracii. Praha: Prostor.
- Strečanský, Boris 2000. Čítanka pre pokročilé neziskové organizácie. Bratislava: Centrum prevencie a riešenia konfliktov.
- Šiklová, Jiřina 2000. „Filantropie v ČR a občanská společnost.“ In: Filantropie v České republice a účast občanů na věcech veřejných. Praha: Open Society Fund.
- Šilhánová, Hana a kol. 1996. Základní informace o neziskovém sektoru v ČR. Praha: NROS.
- Šťastná, Jaroslava 2000. Filantropie v České republice a účast občanů na věcech veřejných. Praha: Open Society Fund.
- Vajdová, Tereza 2005. Česká občanská společnost 2004: po patnácti letech rozvoje. Brno: CERM.

Ostatní prameny:

Obsahy webových stránek jednotlivých českých a zahraničních nadací:

Fórum dárců:

- www.donorsforum.cz

Nadace Open Society Fund Praha:

- www.osf.cz

Nadace Open Society Institute, Inc.

- www.soros.org

Nadace Via:

- www.via.cz

Výroční zprávy a jiné dokumenty českých a zahraničních nadací:

- **Nadace Open Society Fund Praha**

Open Society Fund Praha. 1994. Výroční zpráva za rok 1993. Praha: Open Society Fund Praha.

Open Society Fund Praha. 1995. Výroční zpráva za rok 1994. Praha: Open Society Fund Praha.

Open Society Fund Praha. 1996. Výroční zpráva za rok 1995. Praha: Open Society Fund Praha.

Open Society Fund Praha. 1997. Výroční zpráva za rok 1996. Praha: Open Society Fund Praha.

Open Society Fund Praha. 1998. Výroční zpráva za rok 1997. Praha: Open Society Fund Praha.

Nadace Open Society Fund Praha. 1999. Výroční zpráva za rok 1998. Praha: Nadace Open Society Fund Praha.

Nadace Open Society Fund Praha. 2000. Výroční zpráva za rok 1999. Praha: Nadace Open Society Fund Praha.
Nadace Open Society Fund Praha. 2001. Výroční zpráva za rok 2000. Praha: Nadace Open Society Fund Praha.
Nadace Open Society Fund Praha. 2002. Výroční zpráva za rok 2001. Praha: Nadace Open Society Fund Praha.
Nadace Open Society Fund Praha. 2003. Výroční zpráva za rok 2002. Praha: Nadace Open Society Fund Praha.
Nadace Open Society Fund Praha. 2004. Výroční zpráva za rok 2003. Praha: Nadace Open Society Fund Praha.
Nadace Open Society Fund Praha. 2005. Výroční zpráva za rok 2004. Praha: Nadace Open Society Fund Praha.
Nadace Open Society Fund Praha. 2006. Výroční zpráva za rok 2005. Praha: Nadace Open Society Fund Praha.

- **Nadace Open Society Institute, Inc.**

Open Society Institute-New York. 2005. Building Open Societies: Soros Foundations Network 2004 Report. New York: Open Society Institute-New York.

- **Otevřená společnost, o. p. s.**

Otevřená společnost. 2000. Výroční zpráva za rok 1999. Praha: Otevřená společnost.
Otevřená společnost. 2001. Výroční zpráva za rok 2000. Praha: Otevřená společnost
Otevřená společnost. 2002. Výroční zpráva za rok 2001. Praha: Otevřená společnost
Otevřená společnost. 2003. Výroční zpráva za rok 2002. Praha: Otevřená společnost
Otevřená společnost. 2004. Výroční zpráva za rok 2003. Praha: Otevřená společnost
Otevřená společnost. 2005. Výroční zpráva za rok 2004. Praha: Otevřená společnost
Otevřená společnost. 2006. Výroční zpráva za rok 2005. Praha: Otevřená společnost

- **Nadace VIA**

Nadace VIA. 2004. Výroční zpráva za rok 2003. Praha: Nadace VIA.

- GCS. 2004. Global Civil Society Yearbook.

Dostupné z: <www.lse.ac.uk/Depts/global/Yearbook/yearbook.htm>.

Příloha č. 1:

V příloze je uveden abecední seznam Sorosových národních nadací⁴⁰ podle jednotlivých států a kanceláří⁴¹ Open Society Institute, které v současné době G. Soros financuje. U národních nadací je zmíněna pouze hlavní kancelář, přestože v některých zemích nadace má několik poboček. Názvy jsou uvedeny v původní podobě.

Nadace:

- **Albania:** Open Society Foundation for Albania
- **Armenia:** Open Society Institute Assistance Foundation–Armenia
- **Azerbaijan:** Open Society Institute Assistance Foundation–Azerbaijan
- **Bosnia and Herzegovina:** Open Society Fund–Bosnia and Herzegovina
- **Bulgaria:** Open Society Institute–Sofia
- **Croatia:** Open Society Institute–Croatia
- **Czech Republic:** Open Society Fund–Prague
- **Estonia:** Open Estonia Foundation
- **Georgia:** Open Society Georgia Foundation
- **Guatemala:** Fundacion Soros–Guatemala
- **Haiti:** Fondation Connaissance et Liberte
- **Hungary:** Soros Foundation–Hungary
- **Kazakhstan:** Soros Foundation–Kazakhstan
- **Kosovo:** Kosova Foundation for Open Society
- **Kyrgyzstan:** Soros Foundation–Kyrgyzstan
- **Latvia:** Soros Foundation–Latvia
- **Lithuania:** Open Society Fund–Lithuania
- **London:** Open Society Foundation
- **Macedonia:** Foundation Open Society Institute–Macedonia
- **Moldova:** Soros Foundation–Moldova
- **Mongolia:** Open Society Forum
- **Montenegro:** Foundation Open Society Institute–Representative Office Montenegro
- **Poland:** Stefan Batory Foundation
- **Romania:** Open Society Foundation–Romania
- **Serbia:** Fund for an Open Society–Serbia
- **Slovakia:** Open Society Foundation–Bratislava
- **South Africa:** Open Society Foundation for South Africa
- **Southern Africa:** Open Society Initiative for Southern Africa
- **Tajikistan:** Open Society Institute Assistance Foundation–Tajikistan
- **Turkey:** Open Society Institute Assistance Foundation–Turkey
- **Ukraine:** International Renaissance Foundation
- **Uzbekistan:** Open Society Institute Assistance Foundation–Uzbekistan
- **West Africa:** Open Society Initiative for West Africa

⁴⁰ Dostupné z: <<http://www.soros.org/about/foundations>>. [cit. 8. 1. 2007]

⁴¹ Dostupné z: <<http://www.soros.org/about/offices>>. [cit. 8. 1. 2007]

Kanceláře Open Society Institute:

- OSI-Baltimore
- OSI-Brussels
- OSI-Budapest
- OSI-New York
- OSI-Paris
- OSI-Washington, D.C.
- Open Society Foundation (London)

